

Nr 66

Regeringens proposition om vissa stimulansåtgärder för arbetsmiljöförbättringar

beslutad den 20 mars 1975

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

G. E. STRÄNG

INGEMUND BENGTSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att staten tecknar garanti för lån som skall användas för att finansiera förbättringar av arbetsmiljön, i första hand i mindre och medelstora företag. Garantin avser lån till ett högsta belopp av 100 000 kr. per företag. Det statliga garantiåtagandet gäller totalt 200 milj. kr. under åren 1975 och 1976.

Lånegarantin tecknas av företagareföreningen i resp. län. För att garanti skall ställas krävs att lånet avser förbättringar av arbetsmiljön i existerande anläggningar samt att låneansökan har tillstyrkts av de anställdas företrädare i skyddsfrågor. Lånens löptid avses bli sju år med de två första åren amorteringsfria. För att stimulera företagen att förbättra arbetsmiljön föreslås räntebefrielse under två år för de föreslagna garantilånen.

För att täcka kostnaderna för räntebefrielsen och andra kostnader som följer av förslaget samt för att infria ställda garantier föreslås en höjning av arbetarskyddsavgiften för åren 1976 och 1977 med 0,03 procentenheter.

I propositionen redovisas i vilka former arbetsmiljöåtgärder av avsett slag skall komma till stånd vid statliga myndigheter. Statens arbetsmiljönämnd avses härvid få en samordnande funktion.

Kommuner och landstingskommuner föreslås undantagna såväl från garantisystemet som från den förhöjda arbetarskyddsavgiften. Erforderliga arbetsmiljöåtgärder av det slag som tas upp i propositionen kommer, liksom på det statliga området, till stånd i andra former.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift

Härigenom föreskrives att i lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift skall införas en ny paragraf, 5 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

För ett vart av åren 1976 och 1977 skall arbetarskyddsavgift utgå med ytterligare tre hundra delar procent av lönesumman enligt 3 §. Förhöjd avgift skall dock ej erläggas av kommun eller landstingskommun.

Genom tilläggsavgiften influtna medel skall föras till en fond benämnd fonden för arbetsmiljöförbättringar, som förvaltas enligt grunder som regeringen fastställer.

Medlen skall enligt särskilda bestämmelser användas för att bekosta räntelättnader och täcka vissa andra kostnader i samband med statligt kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

2 Förslag till

Lag om beslutanderätt för företagareförening i fråga om kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar

Härigenom föreskrives följande.

1 § Enligt de närmare föreskrifter som beslutas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får företagareförening besluta om statligt kreditstöd i form av lånegaranti för arbetsmiljöförbättringar.

2 § Den som hos företagareförening har tagit befattning med ärende enligt denna lag får ej obehörigen yppa vad han därvid har erfarit om affärs- eller driftsförhållanden.

Denna lag träder i kraft den 1 september 1975.

Utdrag

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET PROTOKOLL

vid regeringssammanträde
1975-03-20

Närvarande: statsrådet Sträng, ordförande, och statsråden Johansson, Holmqvist, Aspling, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Feldt, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén.

Föredragande: statsrådet Bengtsson

Proposition om vissa stimulansåtgärder för arbetsmiljöförbättringar**1 Inledning**

I motioner till 1974 års riksdag framställdes yrkanden om åtgärder för att stimulera till förbättringar av arbetsmiljön inom industrin. Med anledning härav gav riksdagen Kungl. Maj:t till känna den i en reservation i socialutskottet framförda meningen, att det var motiverat att vissa stimulansåtgärder sattes in under en övergångstid för förbättringar av arbetsmiljön (SoU 1974: 74, rskr 1974: 78). I reservationen anfördes att många äldre företag har svårt att ekonomiskt klara kostnaderna för arbetsmiljöförbättringar. Då statsbidrag kunde utgå för förbättringar av omgivningsmiljön vore det på samma sätt motiverat att under en övergångsperiod lämna stöd åt förbättringar av arbetsmiljön. Förslag borde snarast föreläggas riksdagen.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 maj 1974 tillkallade jag därför samma år sakkunniga¹ för att utreda frågan om stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön (A 1974: 06). De sakkunniga antog benämningen Stimulansutredningen. De avlämnade i december 1974 betänkandet (Ds A 1974: 8) Stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Betänkandet med undantag av bilagorna bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av fortifikationsförvaltningen, riksförsäkringsverket, statens vägverk, statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket (RRV), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, statens industriverk, Sveriges investeringsbank, riksgäldskontoret, Sveriges riksbank, allmänna pensionsfondens styrelse, yrkesinspektionerna i Stock-

¹ Kanslirådet Bengt K. Å. Johansson, ordförande, samt riksdagsledamöterna John Johnsson och Elver Jonsson.

holms, Borås och Härnösands distrikt, arbetsmiljöutredningen, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Sveriges industriförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Svenska företagares riksförbund samt företagareföreningarna i Kalmar, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Jämtlands län.

2 Gällande ordning

Arbetsmiljön förbättras genom den ständiga förnyelse av lokaler, maskiner, utrustning och verktyg som sker inom ramen för företags och förvaltningars fortlöpande investeringsverksamhet. Endast i begränsad utsträckning behandlas arbetsmiljöförändringar utbrutna ur sitt sammanhang och kostnadsberäknas särskilt.

Stöd i form av bidrag eller lån från samhällets sida för att underlätta investeringar fungerar som ett stöd för förbättring av arbetsmiljön, även när stödet primärt har tillkommit på regionalpolitiska, industripolitiska eller andra grunder. Av särskilt intresse i detta sammanhang är det regionalpolitiska stödet och det statliga kreditstödet till hemslöjd, hantverk och småindustri, främst hantverks- och industrilånen. Dessa lån förmedlas av företagareföreningarna.

Det stöd till miljövårdande åtgärder inom industrin i syfte att minska föroreningar i vatten och luft som tillkom år 1969 har i någon utsträckning också kunnat användas till åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. I vissa fall har åtgärder som primärt syftar till att minska avgivningen av buller och utsläpp av luftföroreningar till omgivningen även medfört förbättringar av arbetsmiljön.

En särskild finansiering som är inriktad på arbetsmiljön utgör arbetsmiljöfonderna. Enligt lagen (1974: 325) om arbetsmiljöfonder är företag med en vinst för år 1974 som uppgår till minst 100 000 kr. skyldiga att avsätta 20 % av vinsten, dock högst 70 milj. kr. till arbetsmiljöfond. Belopp motsvarande avsättningen skall insättas på särskilt, icke räntebärande konto i riksbanken. Lagen gäller aktiebolag, ekonomisk förening och sparbank som huvudsakligen driver rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Fonderna kan under en femårsperiod utnyttjas för investeringar i arbetsmiljön eller andra ändamål som är ägnade att förbättra de anställdas förhållanden i företaget. Belopp motsvarande utnyttjad del av fonden får därvid lyftas från företagets arbetsmiljökonto. Investeringar som görs med fondmedel anses omedelbart avskrivna. Fondernas medel får utnyttjas endast till ändamål som tillstyrkts av majoriteten av de anställdas representanter i skyddskommitté eller företagsnämnd. Om fonderna inte tagits i anspråk inom fem år, återförs medlen till företaget och beskattas.

Av betydelse i sammanhanget är också yrkesinspektionens tillsyn på arbetsplatserna. Denna tillsyn är ofta förenad med konsultationer och rådgivning och är inte avgiftsbelagd. Till viss del finansieras dock arbetarskyddsverkets kostnader med medel från arbetarskyddsfonden, som finansieras genom avgiften från företag.

Slutligen bör nämnas att stöd i form av bidrag kan lämnas till företag som bedriver forsknings- och utvecklingsarbete på arbetsmiljöområdet.

3 Utredningen

Stimulansutredningen har haft i uppdrag att utreda frågan om stimulansåtgärder för arbetsmiljöförbättringar inom industrin. Enligt direktiven borde särskilt de mindre och medelstora företagens problem uppmärksammas. Utredningen har haft att utgå från att de kostnader som kan följa av förslaget skall finansieras kollektivt av företagen genom avgifter.

Stimulansutredningens förslag ansluter till den princip i frågan om hur arbetsmiljöåtgärder skall bekostas som omfattas av arbetsmarknadens parter och som riksdagen anslöt sig till vid behandlingen av propositionen (1973: 130) angående åtgärder för bättre arbetsmiljö. I propositionen fastslogs att kostnaderna för att förbättra arbetsmiljön skall betraktas som en del av projektkostnaderna och ingå i företagens normala kalkyler. Utredningen avvisar sålunda tanken på direkta bidrag och har i sitt huvudförslag sökt tillgodose de mindre och medelstora företagens behov av kredit och likvida medel i samband med akuta miljöproblem. De sakkunniga har emellertid inte velat dra en gräns mellan industri och andra näringar utan hävdar att arbetsmiljöproblemen återfinns i alla slag av företag och förvaltningar. Behov av insatser för att förbättra arbetsmiljön kan även uppkomma inom servicesektorn och den offentliga sektorn. Det föreslagna systemet syftar till att vara lättadministrerat ur de mindre och medelstora företagens synvinkel genom att prövningen av låneansökningar samt utbetalningar sker regionalt.

Huvudförslaget i betänkandet innebär att en lånefond upprättas genom en tillfällig höjning av arbetarskyddsavgiften med 0,2 procentenheter under åren 1976—1978 vilket med 1974 års avgiftsunderlag ger ett tillskott om ca 260 milj. kr. per år. Från fonden får företag samt kommuner och landsting möjlighet att låna pengar för att finansiera förbättringar i arbetsmiljön. Särskilda krav på säkerhet för lånen ställs inte. Lånen skall enligt förslaget amorteras inom fem år. De två första åren skall vara amorteringsfria. Lånesumman föreslås bli begränsad till högst 75 000 kr. för företag och 200 000 kr. för kommuner och landsting.

För att stimulera intresset för att förbättra arbetsmiljön med stöd av lån ur fonden redan under inledningsskedet föreslås räntebefrielse under

perioden den 1 juli 1975—den 31 december 1976. Därefter utgår samma ränta som för hantverks- och industrilån.

Lån ur fonden föreslås bli förmedlade genom företagareföreningarna i resp. län. Företagareföreningarna bör ges möjlighet att i särskilda fall samråda med yrkesinspektionen och med lokal facklig organisation. För att lån skall kunna beviljas skall ansökan ha tillstyrkts av de anställdas företrädare i skyddskommitté eller av skyddsombud. Företag med mer än 75 000 kr. i arbetsmiljöfond får enligt förslaget inte komma i fråga för lån.

Utredningen föreslår att 5 % av fondens medel reserveras för lån efter beslut av arbetarskyddsfondens styrelse. Dessa lån avses utgöra ett komplement till arbetarskyddsfondens bidragsgivning, och användas för att stödja företag som prövar nyheter på arbetarskyddets område eller som på annat sätt genomför åtgärder som arbetarskyddsfonden finner vara av speciellt intresse.

Utredningen har inte funnit det lämpligt att ge de statliga myndigheterna lånerätt i den föreslagna fonden. Vid statliga myndigheter utom affärsverken bör enligt förslaget i stället byggnadsstyrelsen resp. fortifikationsförvaltningen svara för behövliga arbetsmiljöförbättringar inom ramen för sina ordinarie anslag. Om behovet av åtgärder hänför sig till utrustning och inredning som finansieras över myndighetsanslag men medel inte står till förfogande under löpande budgetår bör i stället överskridande kunna komma i fråga. De affärsdrivande verken förutsätts i likhet med de större företagen kunna ombesörja arbetsmiljöförbättringar utan speciella åtgärder från samhällets sida.

Vid sidan av sitt huvudförslag föreslår utredningen att garantier skapas för att arbetsmiljöfrågan aktualiseras i samband med investeringar där staten medverkar med regional- och sysselsättningspolitiskt stöd. Förslaget i denna del innebär att ansökan om lokaliseringsstöd samt statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri skall vara åtföljt av intyg om att de anställdas företrädare i skyddsfrågor har tagit del av ansökan.

Utredningen anser vidare att frågan om stöd till arbetsmiljöförbättringar bör prövas i samband med att en branschs situation och framtidsutsikter behandlas. Därför bör statliga branschutredningar regelmässigt få i uppdrag att även pröva frågan om eventuellt stöd för arbetsmiljöförbättringar i branschen.

4 Remissyttranden

Allmänna synpunkter

Utredningens förslag har i stort sett mottagits positivt av remissinstanserna. Praktiskt taget samtliga remissinstanser tillstyrker att stimulansåtgärder vidtas för att förbättra arbetsmiljön. De instanser som avvisar

utredningens förslag till en avgiftsfinansierad lånefond pekar i allmänhet i stället på alternativa vägar att nå samma syfte. Några remissvar är kortfattade och tar endast upp vissa delar av förslaget.

Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget i dess huvuddrag, men har synpunkter eller reservationer i fråga om olika delfrågor. Några remissinstanser påpekar att utredningsförslaget i vissa avseenden är ofullständigt och att det därför är svårt att förutse effekterna. *Statskontoret* understryker betydelsen av en smidig och snabb handläggning av låneärenden. *RRV* anser att ytterligare överväganden bör göras beträffande fondens storlek och de villkor som bör vara förknippade med lån. *Arbetarskyddsstyrelsen* stödjer förslaget i huvudsak men ifrågasätter flera detaljer, bl. a. fondens storlek, omfattningen av företagareföreningarnas prövning av låneansökningarna och arbetarskyddsfondens roll i lånesystemet. Man efterlyser regler för den utlåning som skall beslutas av arbetarskyddsfondens styrelse. Styrelsen ifrågasätter även den roll som yrkesinspektionen föreslås få vid prioritering av låneansökningar. *Yrkesinspektionerna i Stockholms, Härnösands och Borås distrikt* ställer sig positiva till förslaget i stort. Yrkesinspektionen i Stockholms distrikt ifrågasätter om de föreslagna högsta lånebeloppen är tillräckliga. Yrkesinspektionen i Härnösands distrikt menar att amorteringstiden fem år är för kort och den föreslagna räntenivån för hög för företag under stark expansion och för företag med dålig lönsamhet. Yrkesinspektionen i Borås distrikt ifrågasätter om inte direkta bidrag skulle kunna ges i särskilda fall, såsom då statliga bestämmelser utfärdas som helt rycker undan förutsättningarna för en pågående verksamhet. Styrelsen för *arbetarskyddsfonden* ansluter sig till utredningens förslag och välkomnar möjligheten att kombinera bidragsgivningen med lån. Fondstyrelsen framför tanken att inom ramen för de medel fondstyrelsen skulle disponera av lånefonden i första hand rikta lånen till åtgärder för att eliminera miljöproblem av stor vikt.

TCO framhåller att utredningsförslaget ansluter sig till organisationens uppfattning beträffande finansieringen av arbetsmiljöförbättrande åtgärder. Organisationen understryker kraftigt att behovet av sådana åtgärder är stora även inom den offentliga sektorn och föreslår att de statliga myndigheterna innefattas i lånesystemet. *TCO* och *SACO/SR* välkomnar den helhetssyn på arbetsmiljön som utredningen har anlagt. *SACO/SR* anmäler ett positivt intresse för utredningens förslag men anser att det är ofullständigt. Organisationen säger sig inte kunna bedöma om arbetarskyddsfonden har förutsättningar att klara de uppgifter som den tilldelats i förslaget. *LO* accepterar med viss tvekan utredningens förslag. Man uttalar sin oro för att riksdagen i det beslut som föregick tillsättandet av utredningen medverkat till att luckra upp företagans ansvarskänsla för arbetsmiljön. Organisationen anför vidare att utredningen borde ha prövat olika former för att finansiera den föreslagna lånefon-

den. LO framhåller också att gränsen för lånebeloppens storlek bör höjas samt att statliga myndigheter bör få rätt att låna om de skall vara med och betala till fonden.

De fem företagareföreningar som har yttrat sig över förslaget ställer sig alla positiva till det. Man framhåller att företagareföreningarna är lämpliga organ för att administrera låneverksamheten. Samtidigt pekas på att en så omfattande utlåningsverksamhet som den utredningen föreslår innebär avsevärt merarbete för föreningarna och förutsätter att förhandlingar upptas för att fastställa den ersättning som bör utgå. *Företagareföreningen i Älvsborgs län* ställer sig tveksam till om man bör avstå från en kreditprövning av de företag som söker lån. *Företagareföreningen i Kalmar län* önskar kompletterande regler för företag som saknar skyddsombud och anför vidare att lånen bör kombineras med informations- och utbildningsaktiviteter riktade till de små och medelstora företagen. Även *företagareföreningen i Jämtlands län* önskar ge företagareföreningarna en mer aktiv roll i arbetsmiljösammanhang. *Företagareföreningen i Göteborgs och Bohus län* anser att de föreslagna beloppsgränserna är illa motiverade samt att någon form av behovsprövning bör övervägas för att säkerställa att medlen kommer de mest angelägna projekten till del.

Flera remissinstanser ställer sig avvisande till tanken att bygga upp en fond med avgifter. *SAF* och *Sveriges industriförbund* anför i ett gemensamt yttrande att det bör undersökas om inte medel ur någon redan existerande fond kan utnyttjas för ändamålet. En naturlig lösning vore att anknyta till statens hantverks- och industrilånefond. Förutom att *SAF* och *Sveriges industriförbund* finner det onödigt att bygga upp en ny fond hävdar de, att det under nuvarande samhällsekonomiska förhållanden är olämpligt att skatte- eller avgiftsfinansiera en fond. Även *Sveriges hantverks- och industriorganisation* vänder sig mot tanken på avgiftsfinansiering. Organisationen anser vidare att om finansieringen ordnas på annat sätt bör ingen räntesubvention komma ifråga. *Svensk industriförening* förordar att medel till den föreslagna fonden anvisas över statsbudgeten, och föreslår att 200 milj. kr. anvisas för ändamålet.

Statens industriverk och *Svenska företagares riksförbund* ställer sig avvisande till förslaget. Industriverket utvecklar i sitt yttrande ett alternativt förslag enligt vilket behövliga lånemedel anskaffas genom ett tillskott till statens hantverks- och industrilånefond. Svenska företagares riksförbund betraktar utredningsförslaget som onödigt. I den mån extra tillskott till kreditmarknaden behövs bör de kunna slussas via redan befintliga fonder. *Kommun- och landstingsförbunden* önskar att kommuner och landsting undantas från det föreslagna lånesystemet.

Arbetsmiljöutredningen tar inte ställning till förslaget utan efterlyser i sitt remissvar fortsatt utredning, då man anser att förslaget i vissa delar är ofullständigt. Det föreslagna lånesystemet med viss amorterings-

frihet och räntebefrielse anses innebära ett visst avsteg från principen att arbetsmiljökostnaderna skall utgöra en del av produktionskostnaderna och ingå i företagens normala investerings- och driftkalkyler. Vidare ifrågasätts bl. a. den föreslagna anknytningen till arbetarskyddsfonden och arbetarskyddsavgiften, arbetarskyddsfondens uppgifter i sammanhanget, lånefondens storlek och den förenklade bedömning av låneansökningar som föreslås.

Stimulansåtgärdernas utformning

De sakkunniga har som redan nämnts tagit avstånd från stödåtgärder för arbetsmiljöförbättringar i form av bidrag eller lån och föreslår i stället ett lånestöd med vissa begränsningar i fråga om kraven på säkerheter.

Till denna principiella lösning ansluter sig praktiskt taget alla de remissinstanser som berör frågan. Bland dem kan nämnas *statskontoret*, *RRV*, *styrelsen för arbetarskyddsfonden*, *statens industriverk*, *TCO*, *SAF* och *Sveriges industriförbund*. Några remissinstanser anser att även ett lånesystem i enlighet med förslaget kan innebära att man inkräktar på principen att arbetsmiljökostnader skall bäras av produktionen. *Arbetskyddsstyrelsen* framhåller att ett lånesystem med förmånliga räntevillkor kan leda till orättvisor mellan företag som eftersatt sin arbetsmiljö och företag som redan har vidtagit arbetsmiljöförbättrande åtgärder. Samma uppfattning framförs av *arbetsmiljöutredningen*. Även *LO* uttalar sin oro för att principen om företagets ansvar för arbetsmiljön uppluckras men säger sig kunna acceptera att en lånefond inrättas för en tidsbegränsad period med tanke på att den främst riktar sig till de små och medelstora företagen vilka ofta har arbetsmiljöproblem och små förutsättningar att avhjälpa dem.

Lånestödets omfattning

De sakkunniga föreslår att lånefonden skall finansieras genom en tillfällig höjning av arbetarskyddsavgiften från 0,1 till 0,3 %. Höjningen skall avse såväl privata som offentliga arbetsgivare men endast företag samt kommuner och landsting skall få låna ur fonden. Flertalet remissinstanser godtar förslaget. Några remissinstanser har dock avvikande uppfattning i fråga om den offentliga sektorns medverkan. *Svenska kommunförbundet* och *Landstingsförbundet* önskar som tidigare nämnts undanta kommuner och landsting från de föreslagna stödåtgärderna. *Kommunförbundet* anför att det föreslagna lånesystemet för kommunernas del inte är av något egentligt värde. Man instämmer vidare i utredningens konstaterande att stat och kommun redan nu bestrider stora kostnader för brister i arbetsmiljön i företagen via arbetsmarknadspolitiska och socialpolitiska insatser, sjukvården m. m. Kommunerna bör inte heller bidra till finansieringen av förbättringar av arbetsmiljön

på den privata sektorn. Landstingsförbundet hävdar i sitt remissvar att förslaget är av begränsat värde för landstingen samt att dessa i egenskap av huvudmän för hälso- och sjukvården ändå betalar stora kostnader för brister i arbetsmiljön. Förbundet delar utredningens uppfattning att det är angeläget att förbättra arbetsmiljön men anser att respektive landsting kan tillgodose det slag av arbetsmiljöinsatser som utredningsförslaget syftar till genom de medel för reparation och underhåll som finns tillgängliga.

LO påpekar att statliga myndigheter liksom kommuner och landsting sällan har medel budgeterade för akuta arbetsmiljöbehov. Det upplevs därför av arbetstagarna som orättvist att de statliga myndigheterna ställs utanför lånemöjligheterna men likväl skall vara skyldiga att avsätta pengar till fonden. Vidare anför LO att om riksdagen inte antar de principer om budgetöverskridande som utredningen föreslår så skall staten ges rätt att låna från den föreslagna fonden på samma villkor som kommuner och landsting. TCO understryker att statliga myndigheter inte har visat något föredöme vad gäller att förbättra arbetsmiljön och att de anställdas krav ofta tillbakavisas med hänvisning till att medel för begärda åtgärder saknas. Den väg som utredningen förordar för de statliga myndigheternas del har enligt organisationen hittills inte gett önskade resultat, varför TCO föreslår att statliga myndigheter skall få låna på samma villkor som övriga arbetsgivare på den offentliga sektorn.

De sakkunniga föreslår vidare att endast företag som saknar arbetsmiljöfond eller vars behållning i arbetsmiljöfonden understiger 75 000 kr. skall få rätt att låna från den föreslagna fonden. De sistnämnda föreslås få låna högst ett belopp motsvarande mellanskillnaden mellan behållningen i arbetsmiljöfonden och 75 000 kr. Förslaget tillstyrks av flertalet remissinstanser, bl. a. LO och SAF.

Fondens storlek

Enligt utredningens förslag skall fonden tillföras närmare 800 milj. kr. Några remissorgan anser att fondens storlek inte tillräckligt har motiverats av utredningen. Andra anser att behoven har överskattats. RRV framhåller att inga beräkningar har presenterats som underlag för förslaget om fondens storlek. Samma synpunkter framförs av *arbetarskyddsstyrelsen* och *arbetsmiljöutredningen*. Den senare ifrågasätter även om inte medel för att förbättra arbetsmiljön skulle kunna användas effektivare på annat sätt. *Svensk industriförening* betvivlar att efterfrågan på lån enligt förslaget är så stor som utredningen förutser. Man förordar i stället att 200 milj. kr. ställs till förfogande över den statliga budgeten. För den händelse riksdagen skulle besluta om en ökad arbetarskyddsavgift bör ökningen begränsas till 0,1 % under två år. Därefter kan riksdagen åter ta ställning när behoven bättre kan förutses. *Statens industriverk* uppskattar i sitt alternativa förslag behovet till 100 milj. kr.

Starttidpunkten för den föreslagna lånefonden m. m.

Med den av utredningen föreslagna finansieringen kommer medel att inflyta i fonden först från och med februari månad 1976. Utredningen anser det viktigt att utlåning från fonden kan komma till stånd så snart som möjligt efter det att beslut har träffats av riksdagen.

Vikten av att genom tillfällig upplåning möjliggöra en tidig start understryks av AMS, som framhåller att man därigenom kan stödja sysselsättningen under år 1975. Liknande synpunkter anförs av *Sveriges hantverks- och industriorganisation*. Fyra kreditinstitutioner har yttrat sig beträffande möjligheterna att genom upplåning finansiera den föreslagna tidigareläggningen av lånefondens start. *Sveriges investeringsbank* förklarar sig beredd att medverka till behövligt lån. *Riksgäldskontoret* och *allmänna pensionsfondens styrelse* förordar att en rörlig kredit i riksgäldskontoret ställs till förfogande. Även *Sveriges Riksbank* förordar en rörlig kredit i riksgäldskontoret såsom den naturligaste lösningen. Övriga av utredningen skisserade alternativ avstyrks av riksbanken. Upplåning i Investeringsbanken med refinansiering i utlandet eller i riksbanken anges vara en för investeringsbanken främmande verksamhet. Direkt upplåning i riksbanken förutsätter ändring i riksbankslagen och upplåning i allmänna pensionsfonden bedöms som mindre lämplig eftersom fondens resurser behövs för att tillgodose efterfrågan på långfristiga krediter.

Lånebeloppens storlek

De sakkunniga föreslår att lån i fonden får uppgå till högst 75 000 kr. per företag och 200 000 kr. per kommun eller landsting. Flera remissinstanser framhåller att utredningen inte har lämnat något mer ingående underlag för de föreslagna övre lånegränserna. *Yrkesinspektionen i Stockholms distrikt* anför att beloppen förefaller mycket små jämfört med de behov som kan uppstå i medelstora företag och i stora landsting och kommuner. LO förordar en rejäl höjning av beloppen för såväl företag som kommuner för att önskad effekt skall kunna uppnås. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* anser att 75 000 kr. är helt otillräckligt för att förbättra arbetsmiljön som helhet och vill uppfatta förslaget som ett inledande försök.

Administrationn av lånefonden

Utredningen föreslår att de från arbetarskyddsavgiften influtna medlen via arbetarskyddsfonden överförs till företagareföreningarna, vilka skall administrera lånesystemet. Företagareföreningarna föreslås samråda med yrkesinspektionen i fråga om prioritering mellan ansökningar samt med inspektionen och facklig organisation när tvekan råder huruvida ändamålet med en ansökan är att gagna arbetsmiljön.

Arbetarskyddsfondens medverkan ifrågasätts av några remissinstanser.

Arbetsmiljöutredningen efterlyser ett klarläggande av arbetarskyddsfondens uppgifter i detta sammanhang. *Arbetarskyddsstyrelsen* anser att anknytningen till arbetarskyddsfonden är otillräckligt motiverad och förordar att AMS eller statens industriverk som alternativa förvaltare av fonden. *LO* förordar att AMS får uppdraget att fördela medel mellan företagareföreningarna.

Förslaget om företagareföreningarnas roll vid låneadministrationen tillstyrks av flertalet remissorgan. Föreningarna anses ha de behövliga kontakterna med de mindre och medelstora företagen. Utredningens förslag att prövningen av låneärenden skall ske lokalt av de anställdas företrädare i skyddsfrågor och administreras regionalt av företagareföreningarna anses av *statskontoret* fylla kravet på smidig och snabb handläggning. I en avvikande mening som fogats till statskontorets remissvar föreslås att yrkesinspektionerna får förmedla lånen i stället för företagareföreningarna. *Svenska företagares riksförbund* pekar på att företagareföreningarna endast sysslar med industriföretag. För att tillgodose behovet av kunskaper om handel och servicenäringar föreslår riksförbundet att handelskamrarna medverkar i låneverksamheten. *Företagareföreningarna i Kalmar, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs samt Jämtlands län* instämmer som tidigare framgått i förslaget att utnyttja företagareföreningarna för långivningen och framhåller att lånefonden är ett lämpligt komplement till dessas övriga verksamhet. Samtidigt understryks att ett lånesystem enligt förslaget kan innebära en fördubbling av antalet låneärenden hos föreningarna.

Flera remissinstanser, däribland *yrkesinspektionen i Borås distrikt*, tillstyrker förslaget att yrkesinspektionen skall kunna tillfrågas om prioritering av låneansökningar samt om tveksamma fall. *Arbetarskyddsstyrelsen* finner det naturligt att yrkesinspektionen i vissa fall kan komma att beröras av dessa frågor eftersom alla parter i företagen har möjlighet att konsultera inspektionen när man diskuterar olika åtgärder. Styrelsen anser emellertid att principiella invändningar kan riktas mot att den inspekterande myndigheten medverkar vid prioriteringar av låneansökningar vid sidan av att den har att övervaka att arbetarskyddslagen efterlevs. Styrelsen avstyrker därför att inspektionen deltar i handläggningen av prioriteringsfrågorna.

Flera remissinstanser, bl. a. *TCO*, tillstyrker förslaget att företagareföreningarna får möjlighet att i tveksamma fall konsultera den fackliga organisationen för att få synpunkter på inkomna låneansökningar.

Sveriges hantverks- och industriorganisation, Svenska företagares riksförbund samt *företagareföreningarna i Kalmar och Jämtlands län* vill som tidigare berörts tilldela företagareföreningarna en mer aktiv roll i samband med långivningen. Föreningarna bör sålunda ges möjlighet att genom informations- och utbildningsaktiviteter verka för en bättre arbetsmiljö i de mindre och medelstora företagen.

Prövning av låneansökningar

De sakkunniga föreslår att tillstyrkan av de anställdas företrädare i skyddsfrågor görs till ett villkor för lån. Godkännandet skall inhämtas i första hand från skyddskommitté, i andra hand från huvudskyddsombud och i tredje hand från skyddsombud i företaget eller då sådant saknas från regionalt skyddsombud. LO föreslår att om lånesökande företag saknar skyddskommitté så skall företagareföreningen regelmässigt kontakta lokal facklig organisation som får tillstyrka eller avstyrka ansökningsen. LO hänvisar till att i små företag ett enskilt skyddsombud kan få svårt att avvisa företagets förslag. Även *arbetsmiljöutredningen* uttalar liknande farhågor och framhåller dessutom att skyddsombud och skyddskommittéledamöter många gånger saknar tillräcklig utbildning och erfarenhet för avgörande bedömning i investeringsfrågor. Utredningen anser ändå att förslaget i princip bör godtas men efterlyser klarläggande om vad som skall gälla när låneansökan avser åtgärd som berör flera huvudskyddsombud.

Några remissinstanser tar upp frågan om låneansökningar från företag som saknar såväl skyddskommitté som huvudskyddsombud och skyddsombud. *Yrkesinspektionen i Borås distrikt* framhåller att även företag med mindre än fem arbetstagare och som saknar regionalt skyddsombud bör ges möjligheter att låna. Saknas också regionalt skyddsombud bör prövning kunna ske genom yrkesinspektionen. Även *företagareföreningen i Kalmar län* efterlyser kompletterande regler.

Flertalet remissinstanser har inget att invända mot att företagareföreningarnas roll vid prövning av låneärenden begränsas till att kontrollera att sökande företag bedriver rörelse som avses i ansökan, att arbetsmiljöfond saknas samt att godkännande från personalens företrädare i skyddsfrågor föreligger. Många understryker behovet av en snabb och enkel handläggning av låneärenden. Några remissinstanser menar emellertid att det behövs en mer omfattande prövning av låneansökningarna. *Arbetskyddsstyrelsen* ifrågasätter om inte den sökandes kreditvärdighet bör prövas liksom frågan huruvida låneärendet har sammanhang med nyinvesteringar. Om lånestödet tillämpas så att ingen eller ringa omsorg ägnas frågan om låntagarens förmåga till återbetalning närmar sig systemet ett bidragssystem. Även *RRV* önskar en mer ingående prövning av lånevillkoren.

Företagareföreningen i Älvsborgs län uttalar att det finns risk för att företag som är på obestånd ansöker om lån för att genomföra investeringar som endast perifert berör arbetsmiljön och förordar därför att företagareföreningarna i sådana fall bör samråda med yrkesinspektionen. Frågan om en mer ingående prövning av låneändamålens angelägenhetsgrad från arbetsmiljösynpunkt förs fram av *arbetarskyddsfonden* samt av *företagareföreningen i Göteborgs och Bohus län*.

Lånevillkor

Utredningen förordar att de föreslagna lånen skall löpa med samma ränta som lån från statens hantverks- och industrilånefond, f. n. 10 %, att amorteringstiden skall vara fem år med de två första åren amorteringsfria samt att ränta inte skall utgå för tiden fram till den 1 januari 1977.

Den föreslagna räntebefrielsen tillstyrks av *företagarföreningen i Göteborgs och Bohuslän* samt av *TCO* som samtidigt understryker att åtgärden måste ha engångskaraktär. *Arbeterskyddsstyrelsen* och *arbetsmiljöutredningen* menar som nämnts att den föreslagna räntebefrielsen ger lånestödet drag av bidrag. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* tillstyrker räntebefrielsen endast under förutsättning att avgiftsfinansiering av fonden väljs.

Remissinstanserna godtar överlag förslaget i vad avser räntenivån efter den inledande perioden samt amorteringsreglerna. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* förordar att amorteringstiden sätts till tio år för att anpassning skall ske till övriga lån som förmedlas av företagareföreningarna. *Yrkesinspektionen i Härnösand* anser att räntan bör sättas lägre och amorteringstiden göras längre än vad som föreslås i betänkandet.

Långivningens inriktning

Förslaget att långivningen begränsas till arbetsmiljöförbättringar i redan existerande anläggningar och att lån till arbetsmiljöförbättringar i samband med nyinvesteringar inte bör få komma i fråga godtas i stort av remissinstanserna. *SAF* förordar i stället en anknytning till de regler som gäller för arbetsmiljöfonderna.

Lån via arbetarskyddsfonden

I betänkandet föreslås att 5 % av fondmedlen sätts av för utlåning efter beslut av arbetarskyddsfondens styrelse. Förslaget innebär att fondens bidragsverksamhet kompletteras med långivning till företag som upprättar referensanläggningar, praktiskt prövar ny teknik eller på annat sätt genomför arbetsmiljöförbättrande åtgärder som fonden finner vara av speciellt intresse. Flera av de remissinstanser som tar upp förslaget påtalar att varken inriktningen eller villkoren för denna långivning preciserats närmare i betänkandet. Några remissinstanser ställer sig avvaktande till förslaget. *Arbeterskyddsstyrelsen* anför att behoven av lån via arbetarskyddsfonden inte har motiverats närmare och anser att noggranna överväganden bör föregå ett beslut om att lägga på fonden ytterligare arbetsuppgifter. *Styrelsen för arbetarskyddsfonden* framhåller att dess erfarenheter visar att det i samband med eller som en fortsättning av forsknings- och utvecklingsinsatser kan finnas anledning att bevilja lån i syfte att snabbt få nya tekniska lösningar tillämpade.

Styrelsen ansluter sig till utredningens förslag och understryker det angelägna i att styrelsen bereds tillfälle att närmare diskutera utformningen av administrationen av lånesystemet. LO ställer sig tveksam till att avsätta så mycket som 5 % av den tilltänkta lånefonden till lån via arbetarskyddsfonden. TCO finner förslaget välmotiverat.

De statliga myndigheterna

Utredningen har inte ansett det lämpligt att ge statliga myndigheter rätt att låna i den föreslagna fonden. I stället föreslås att fortifikationsförvaltningen resp. byggnadsstyrelsen svarar för akuta arbetsmiljöinsatser inom ramen för sina anslag för myndigheter utom affärsverken. I den mån motsvarande behov gör sig gällande beträffande utrustning och inredning bör budgetöverskridande kunna komma i fråga. Affärsverken förutsätts själva kunna tillgodose sina behov. *Fortifikationsförvaltningen* har inget att erinra mot förslaget, men förutsätter att det inte innebär några ändringar av den ansvarsfördelning som råder inom försvaret beträffande handläggningen av arbetsmiljöfrågor. *Statens vägverk* anser att någon särskild statlig fond för arbetsmiljöåtgärder inte bör upprättas.

Några remissinstanser understryker vikten av att man får motsvarande möjligheter till miljöförbättringar på det statliga området som på det privata. *Arbetarskyddsstyrelsen* understryker i sitt svar att statliga myndigheter måste ges möjligheter som är likvärdiga de som erbjuds andra arbetsgivare. Erfarenheterna visar att det ofta är svårt att få till stånd behövliga åtgärder på det statliga området varför det är viktigt att den av utredningen föreslagna vägen med budgetöverskridande i praktiken blir likvärdig med lånesystemet. LO kräver att om riksdagen inte medger rätt till budgetöverskridande så skall de statliga myndigheterna och affärsverken jämnställas med kommunerna i lånehänseende. TCO konstaterar att statliga verk och myndigheter inte visat något föredöme när det gäller att förbättra arbetsmiljön för de anställda. De möjligheter som utredningen pekar på vad gäller byggnadsunderhåll har enligt TCO:s mening inte givit önskvärt resultat. TCO förordar därför att statliga myndigheter ges möjligheter att låna på samma sätt som övriga offentliga arbetsgivare.

Övriga förslag

AMS, arbetarskyddsstyrelsen, yrkesinspektionen i Härnösands distrikt, arbetarskyddsfonden, statens industriverk, LO, TCO, SACO/SR samt företagareföreningen i Göteborgs och Bohus län tillstyrker förslaget om att ansökan om statligt regionalt och sysselsättningspolitiskt stöd skall vara försedd med påskrift av skyddskommitté eller skyddsombud av vilken det framgår att kommittén eller ombudet beretts tillfälle att ta del av ansökningsen. *Svensk industriförening* har inget att invända mot den föreslagna ordningen men förutsätter att den inte medför krav på

speciella blanketter eller rutiner som försvårar företagarnas arbete. SACO/SR föreslår att de anställda i andra former på lämpligt sätt delges låneansökan om skyddskommitté eller skyddsombud saknas. Mot förslaget uttalar sig *arbetsmiljöutredningen* samt *företagareföreningen i Kalmar län*. Arbetsmiljöutredningen framhåller att utredningen i sitt pågående arbete har att se över frågan om förhandsprövning av annat än nya eller ändrade arbetslokaler. Man ifrågasätter dessutom det praktiska värdet av förslaget. Företagareföreningen framhåller att de ifrågasvarande lånen kan avse rörelsekapital och annat som inte har med arbetsmiljön att göra. Föreningen pekar dessutom på att företagarens personliga ekonomi ofta redovisas i sammanhanget och att förslaget därför av sekretessskäl bör avvisas.

Arbeterskyddsstyrelsen, yrkesinspektionen i Härnösand, arbetsmiljöutredningen, statens industriverk, LO samt företagarföreningen i Göteborgs och Bohus län tillstyrker förslaget att frågan om stöd till arbetsmiljöinsatser regelmässigt bör behandlas i förekommande statliga branschutredningar.

5 Föredraganden

5.1 Inledning

Under senare år har arbetslivets villkor stått i centrum för reformarbetet. Vid sidan av de vittgående reformer som har genomförts och som f. n. övervägs på det arbetsrättsliga området har reformverksamheten främst inriktats på att skapa en i såväl fysiskt som psykiskt hänseende bättre arbetsmiljö.

Sedan några år tillbaka är arbetsmiljöutredningen sysselsatt med en genomgripande översyn av arbetarskyddslagstiftningen. På grundval av delbetänkande av utredningen genomfördes med verkan fr. o. m. den 1 januari 1974 en rad åtgärder för att skapa en bättre arbetsmiljö och tillförsäkra de anställda ett ökat inflytande över hithörande frågor på den egna arbetsplatsen. Genom reformen utvidgades skyddsombudens lagfästa befogenheter. Även i övrigt ökades väsentligt de anställdas inflytande på de lokala skyddsfrågorna. Utbildningen av skyddsombuden byggdes ut kraftigt. Arbetsmiljöutredningens arbete fortsätter. Dess huvudbetänkande kan beräknas föreligga omkring årsskiftet 1975—1976.

Arbeterskyddets resurser har förstärkts kraftigt under de senaste åren, bl. a. för att öka omfattningen av yrkesinspektionens tillsynsverksamhet. I årets budgetproposition har medel begärts för fortsatt utbyggnad.

Genom lagen (1974: 325) om arbetsmiljöfonder skall företag vilkas vinst för år 1974 uppgår till minst 100 000 kr. avsätta 20 % av vinsten till en särskild fond, vilken under en femårsperiod kan utnyttjas för in-

vesteringar som rör arbetsmiljön. De avsatta medlen möjliggör sådana särskilda åtgärder för att förbättra arbetsmiljön som de anställda anser önskvärda. Investeringar som görs med fondmedel anses omedelbart avskrivna. Härigenom utökas framför allt de större företagens möjligheter att finansiera arbetsmiljöförbättringar.

Det av stimulansutredningen i december 1974 framlagda betänkandet (Ds A 1974: 8) Stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön innehåller förslag som tar sikte på finansiering av vissa avgränsade arbetsmiljöåtgärder i främst de mindre och medelstora företagen. Utredningens huvudförslag innebär att en särskild lånefond byggs upp genom en tillfällig höjning av arbetarskyddsavgiften. Genom förmedling av företagareföreningarna i resp. län skall lån ur fonden lämnas till i första hand mindre och medelstora företag för arbetsmiljöförbättrande åtgärder. Räntebefrielse föreslås under ett inledande skede.

I utredningen återfinns vissa grundläggande resonemang om vad som konstituerar en god arbetsmiljö och om de vägar på vilka arbetsmiljön kan förbättras. Synpunkterna överensstämmer med dem som bl. a. de fackliga organisationerna har uttalat i skilda sammanhang och de får kraftigt stöd i remissopinionen. Särskilt understryks den vidare syn på arbetsmiljön som trängt fram på senare år och som innebär att psykiska och sociala aspekter på arbetsmiljöns utformning spelar en stor roll. Jag delar självfallet detta synsätt.

I och för sig är det naturligtvis möjligt att tänka sig att en viss arbetsmiljöfaktor särskilt uppmärksammas och att samhällsstöd utgår för att förbättra arbetsmiljön med avseende på sådan faktor. En sådan prioritering av problemen är nödvändig hos arbetarskyddsmyndigheterna eftersom vissa resurser måste koncentreras till de i varje situation mest angelägna problemen. På motsvarande sätt kan forskning och utveckling på arbetsmiljöområdet få sin tyngdpunkt på de områden där kunskaperna för ögonblicket bedöms mest angelägna att fördjupa. Men att ute i arbetslivet välja ut ett visst område och göra insatser inom just detta område till föremål för stöd skulle innebära ett stort mått av godtycke samtidigt som verkningarna skulle bli mycket olika inom skilda yrkesområden och branscher. Jag delar utredningens uppfattning att arbetsmiljöproblem som är koncentrerade till vissa slag av verksamhet bäst angrips utifrån mer systematiska bedömningar av en branschs förhållanden och utvecklingstendenser.

I vårt land försiggår f. n. en grundläggande omdaning av arbetarskydd och arbetsmiljö ute i företag och förvaltningar. De ändringar som har skett i fråga om bl. a. yrkesinspektionens organisation och skyddsombudens ställning och befogenheter har stor betydelse i detta sammanhang. Endast i begränsad utsträckning formuleras dock de konkreta kraven på arbetsmiljön utifrån gällande lagar och författningar. Vilka krav och önskemål som reses på varje enskild arbetsplats beror i hög

grad på de bedömningar som görs av de anställda själva vid granskningen av den egna arbetsplatsen. Det är därför inte möjligt att centralt fastställa en bestämd nivå för önskvärda arbetsmiljöförbättringar, som skulle kunna läggas till grund för ett stödsystem. Försök i den riktningen skulle dessutom vara olämpliga, eftersom varje sådan nivå skulle kunna uppfattas som en maximinivå. Slutsatsen härav är att varje förslag i syfte att stimulera arbetsmiljöåtgärder bör utgå från de anställdas egen bedömning av vilka åtgärder som är mest angelägna.

Mot bakgrund av vad jag har anfört i det föregående är det rimligt att söka bedöma om de former för finansiellt stöd som samhället nu medverkar till behöver kompletteras med särskild hänsyn till arbetsmiljöns krav. Detta är vad jag i första hand förordade i direktiven till stimulansutredningen och det är på den vägen utredningen sökt sig fram. Det huvudförslag som utredningen har fört fram har den stora förtjänsten att det inte bryter upp principen att kostnaderna för en god arbetsmiljö skall räknas in i investeringskostnaderna i varje anläggning. Lokalernas utformning, maskinernas placering, belysning, skyddsåtgärder, bullerdämpning, matrum, toaletter osv. är allt integrerade delar av en investering samtidigt som de konstituerar arbetsmiljön. Även med en aldrig så förutseende planering kan det dock komma upp krav och önskemål om förbättringar eller kompletteringar i en existerande anläggning, vilka företaget bedömer som svåra att tillgodose. I sådana situationer kan — särskilt mot bakgrunden av de möjligheter till förbättringar av de anställdas arbetsmiljö som arbetsmiljöfonderna ger utrymme för — det vara rimligt att samhället försöker medverka till att i princip motsvarande möjligheter till akuta åtgärder öppnas för de anställda i de företag som saknar arbetsmiljöfonder. Jag har därvid utgått från som naturligt att det ställs samma krav på god arbetsmiljö i mindre och medelstora företag som i större och att motsvarande krav som framförs inom industrin också ställs inom service och förvaltning.

Mot den nu redovisade bakgrunden finner jag i likhet med utredningen och remissmyndigheterna det vara befogat att förslag föreläggs riksdagen om stöd till finansiering av arbetsmiljöåtgärder i mindre och medelstora företag. Reformen bör avse finansiering av förbättringar i existerande anläggningar och inte begränsas till viss arbetsmiljöfaktor. De anställda bör ha ett avgörande inflytande över åtgärderna. Till förslaget bör knytas sådana förmåner att företagen stimuleras att vidta åtgärder för att förbättra arbetsmiljön.

I stimulansutredningens betänkande har även föreslagits vissa åtgärder som syftar till att garantera att arbetsmiljöfrågor aktualiseras dels i samband med ansökan om lokaliseringsstöd samt statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri dels i samband med s. k. branschutredningar. Jag tar upp dessa frågor först sedan jag behandlat övriga frågor.

5.2 Utformningen av stödåtgärderna

Det allmänna kan på skilda sätt medverka till att åtgärder vidtas för att förbättra arbetsmiljön. Vill man ekonomiskt stimulera företagen till åtgärder inom detta område kan det ske genom kreditstöd i form av lån eller lånegaranti eller också genom bidrag. Under det hittillsvarande reformarbetet på arbetsmiljöområdet har bidragsformen avvisats. Kostnaderna för arbetsmiljöförbättrande åtgärder har betraktats som en del av de produktionskostnader som företagen har att räkna med. Jag vill sålunda erinra om att arbetsmiljöutredningen, i vilken arbetsmarknadsparterna är representerade, i betänkandet (SOU 1972: 86) Bättre arbetsmiljö starkt underströk denna uppfattning. Som skäl för sin ståndpunkt anförde utredningen bl. a. svårigheterna att skilja ut arbetsmiljökostnader från övriga produktionskostnader samt risken för att ett bidragssystem kunde leda till att företagen eftersatte arbetsmiljön i avvakten på bidrag. Arbetsmiljöutredningen pekade också på att införande av bidrag skulle missgynna de företag som redan själva hade helt eller delvis avhjälpt en dålig arbetsmiljö. Bidragsformen stod vidare i strid med de principer som arbetarskyddslagstiftningen vilar på. I prop. 1973: 130 med anledning av betänkandet betonades den grundläggande betydelsen av att det på grundval av en enig uppfattning hos både arbetstagarnas och arbetsgivarnas organisationer kunde slås fast, att kostnaderna för arbetsmiljön skall bäras av produktionen. Vid behandlingen av propositionen anslöt sig riksdagen till samma uppfattning.

Även stimulansutredningen tar i sitt betänkande avstånd från ett bidragssystem och föreslår att stöd för att förbättra arbetsmiljön skall utgå i form av lån. Utredningen anför att varje bidragssystem lätt kan leda till orättvisa mellan företag som har satsat på förbättring av arbetsmiljön och företag som eftersatt denna. Utredningen framhåller vidare att det är principiellt felaktigt att införa bidrag till arbetsmiljöförbättringar för de företag som anför bristande lönsamhet som skäl för sin försummelse i fråga om arbetsmiljön. Problem som följer med bristande lönsamhet måste enligt utredningen lösas i ett näringspolitiskt sammanhang och kan inte få leda till att just arbetsmiljön eftersätts.

Utredningens principiella inställning delas av samtliga remissinstanser som har berört denna fråga.

Även jag kan i allt väsentligt ansluta mig till utredningens och remissinstansernas ståndpunkt i den nu berörda frågan. Den grundläggande principen att kostnaderna för arbetsmiljön skall bekostas av produktionen står fast. De stödåtgärder för att förbättra arbetsmiljön som jag ämnar föreslå i fråga om mindre och medelstora företag bör inriktas på ökade lånemöjligheter. En medverkan till förbättrade möjligheter för företagen att erhålla lån för arbetsmiljöförbättringar ligger i linje

med den inställning i valet mellan lån och bidrag som statsmakterna och arbetsmarknadens parter tidigare har gett uttryck för. Låneformen är enligt min mening bäst ägnad att tillgodose rationalitet och rättvisa. Lånemöjligheterna kan åstadkommas genom att staten lämnar särskilda lånegarantier för lån i kreditinstitut eller genom att det allmänna svarar för själva långivningen.

Stimulansutredningens förslag går ut på att företagen skall få låna pengar ut en delfond till arbetarskyddsfonden vilken skall byggas upp genom tillfällig höjning av arbetarskyddsavgiften. De medel som måste ställas till förfogande antingen på det sätt utredningen föreslagit eller via statsbudgeten för det fall kreditstödet skulle utgå i form av direkta lån är emellertid betydande. Som jag kommer att utveckla i det följande bör en finansiering via statsbudgeten inte komma i fråga i detta fall. Skäl talar vidare för att f. n. så långt möjligt begränsa höjningar av de avgifter som nu åvilar arbetsgivarna. Mot denna bakgrund måste enligt min mening kreditstödet ges en annan utformning än vad utredningen föreslår. Det alternativ som därvid erbjuder sig är stöd i form av statlig lånegaranti för lån i bank eller annan kreditinrättning. Kreditstöd i denna form förekommer redan genom de s. k. industrigarantilånen enligt kungörelsen (1960: 372) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri. Kreditstödet för arbetsmiljöförbättringar bör i sina huvuddrag kunna anpassas till dessa lån.

Med den lösning jag sålunda stannat för är den särskilda långivningen direkt från arbetarskyddsfonden som stimulansutredningen har föreslagit inte aktuell. Frågan om arbetarskyddsfondens stödverksamhet i vad avser möjligheter att ge lån får övervägas i annat sammanhang.

5.3 Avgränsningen av kreditstödet

Stimulansutredningens uppdrag har omfattat frågan om stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön inom industrin och därvid framför allt hos mindre industriföretag. Utredningen har emellertid utifrån den vidare syn på arbetsmiljön som alltmer vinner insteg betonat, att arbetsmiljöproblem återfinns inte endast hos industrin utan inom hela arbetslivet. Utredningen har därför i sitt förslag sökt finna former för att innefatta också hantverk och serviceverksamhet, liksom kommunal verksamhet i det föreslagna stödsystemet. I fråga om statliga myndigheter framhålls i betänkandet att anslagsöverskridanden bör komma i fråga när akuta behov av åtgärder uppkommer och medel för ändamålet inte står till förfogande. De statliga affärsverken bör enligt förslaget likaså undantas från den föreslagna lånemöjligheten.

Jag vill först beröra arbetsmiljöåtgärderna på det statliga området. TCO, som finner det mycket tillfredsställande att kommuner och landsting har innefattats i förslaget, vill att även statliga arbets-

givare skall få låna på samma villkor. LO vill ha garantier för att sådana insatser som utredningen anger kan komma till stånd på den statliga sidan. Jag delar de sakkunnigas bedömning att de statliga myndigheterna svårigen låter sig inordnas i det kreditsystem som jag har föreslagit. I stället bör särskilda arbetsmiljöförbättringar liksom hittills finansieras via myndighetsanslag. Jag återkommer senare till frågan hur åtgärder av nu avsett slag därvid bör komma till stånd.

Även affärsverken bör som utredningen föreslagit undantas från att inordnas i stödsystemet. Däremot bör självfallet statliga aktiebolag och andra statligt ägda företag inordnas i systemet.

Vad gäller det kommunala området avstyrker Landstingsförbundet likom Svenska kommunförbundet att landsting och kommuner ingår i det av utredningen föreslagna systemet för finansiering och långivning. Kommunförbundet anser inte att den föreslagna lånemöjligheten är av något egentligt värde för kommunerna. Landstingsförbundet anför att möjlighet redan föreligger för landstingen att tillgodose det slag av arbetsmiljöinsatser som avses i betänkandet genom de medel som finns tillgängliga för reparation och underhåll.

LO och TCO stryker under behovet av att arbetsmiljöåtgärder som aktualiseras av de anställda vid sidan av dem som beräknats i den antagna staten kan tillgodoses i kommuner och landsting.

Jag har viss förståelse för de båda förbundens tveksamhet mot att kommuner skall omfattas av det föreslagna systemet. Detta är i första hand utformat för att tillgodose de behov som uppkommer i mindre och medelstora företag.

Då jag har funnit anledning att konstatera att kommunerna själva kan finna vägar att tillgodose motsvarande behov, anser jag i likhet med de båda kommunförbunden att kommuner och landsting inte bör inordnas i det föreslagna lånegarantisystemet.

Från kommunalt håll har vidare uttalats önskemål om befrielse från att betala den föreslagna höjningen av arbetarskyddsavgiften. Jag delar denna uppfattning och förordar att kommuner och landstingskommuner undantas från att erlägga sådan avgift som kan följa av sättet att finansiera det förslag som jag förordar.

Vad jag nu har sagt avser den verksamhet som landstingen och primärkommunerna bedriver som sådana. Aktiebolag eller andra privatrettsliga rättssubjekt, vilka helt eller delvis ägs av kommun, bör däremot omfattas av det av mig förordade förslaget.

Med de undantag jag har angett i det föregående föreslås kreditstödet omfatta varje företag som har skyldighet att betala arbetarskyddsavgift, oavsett om det bedrivs som bolag, förening eller som enskild rörelse. Däremot förordar jag den begränsningen att lånegarantimöjligheten inte skall stå öppen för företag som har eller har haft arbetsmiljöfond. Dock skall företag vars avsättning till arbetsmiljöfond un-

derstiger det högsta garantibeloppet enligt förslaget, kunna få statlig garanti för lån som uppgår till högst skillnaden mellan avsättningen till fonden och det högsta garantibeloppet. Jag anser det vidare angeläget att lånegarantin i första hand kommer de företag till del som annars saknar möjligheter att få lån till arbetsmiljöförbättringar i bank eller annat kreditinstitut. Som regel bör den ifrågavarande lånegarantin därför inte komma i fråga i den mån ett företag kan erbjuda gängse lånesäkerhet.

5.4 Finansieringsfrågor m. m.

Stimulansutredningen har enligt sina direktiv haft att utgå från att kostnaderna för de arbetsmiljöförbättrande åtgärder som den kunde komma att föreslå skulle finansieras kollektivt av företagen genom avgifter. I betänkandet framhåller utredningen att avgifterna till yrkesskadeförsäkringen samt arbetarskyddsavgiften täcker endast de direkta utgifterna för yrkesskadeförsäkring, forskning och utbildning på arbetarskyddsområdet m. m. men däremot inte samhällets totala kostnader till följd av brister i arbetsmiljön. Betydande kostnader, orsakade av brister i arbetsmiljön, betalas sålunda av stat och kommun via arbetsmarknadspolitiska och socialpolitiska insatser och inom sjukvården. Utredningen finner det mot den bakgrunden naturligt att låta de föreslagna stödåtgärderna, vilka bör ses som ett led i ett förebyggande arbetarskydd, finansieras genom en höjning av arbetarskyddsavgiften. Den föreslår att arbetarskyddsavgiften under åren 1976—1978 höjs från nuvarande 0,1 % till 0,3 % av avgiftsunderlaget. Intäktsökningen beräknas på grundval av 1974 års avgiftsunderlag uppgå till ca 260 milj. kr. för vart och ett av de tre åren. De medel som inflyter genom avgiftshöjningen föreslås tillföras en särskild delfond inom arbetarskyddsfonden. Lånen ur delfonden skall förmedlas av resp. läns företagarc-förening.

Flertalet remissinstanser ansluter sig i princip till förslaget att genom avgifter skapa en särskild fond för arbetsmiljöåtgärder. LO framhåller dock i sitt yttrande att man gärna hade sett att utredningen analyserat och prövat olika finansieringsmöjligheter. Även arbetsmiljöutredningen uttalar tvekan beträffande höjningen av arbetarskyddsavgifterna. Några av remissinstanserna ställer sig klart avvisande. Statens industriverk föreslår att medel för ändamålet i stället tillförs statens hantverks- och industrilånefond över budgeten. Ytterligare några organisationer tar klart avstånd från avgiftsfinansiering och ifrågasätter om inte redan existerande fonder kan användas för arbetsmiljöåtgärder. Som exempel nämner man statens hantverks- och industrilånefond.

Om det kreditstöd som jag föreslår skall utgå i form av lånegaranti i stället för lån, får finansieringsfrågan en mer begränsad betydelse än

enligt utredningens förslag. Principfrågan om finansieringsformerna kvarstår dock. Medel behövs för förlusttäckning och administration. I den mån räntelättnad medges i fråga om de lån för vilka garantier lämnas, åtgår medel för att täcka kostnaden för denna förmån. Jag anser att en finansiering via avgifter bäst står i överensstämmelse med den allmänt omfattande principen att kostnaderna för arbetsmiljön skall bäras av produktionen. Med en avgiftsfinansiering av sådana kostnader som jag nu nämnt anser jag det också möjligt att utforma villkoren för kreditstödet på ett sådant sätt att det stimulerar företagen till att utnyttja detta. Övervägande skäl talar enligt min mening för att kostnaderna för kreditstödet täcks genom en särskild fond som byggs upp genom avgifter från arbetsgivarna. Fonden bör benämnas fonden för arbetsmiljöförbättringar. Som framgått av vad jag tidigare sagt skall förhöjd avgift inte tas ut av kommun eller landstingskommun.

Beträffande storleken av den av stimulansutredningen föreslagna lånefonden har ett antal remissinstanser ställt sig frågande eller anfört invändningar. Svensk Industriförening beräknar behovet till 200 milj. kr. Statens industriverk bedömer för sin del en ökning av hantverks- och industrilånefonden med 100 milj. kr. som rimlig.

De synpunkter som sålunda lagts på lånefondens storlek kommer med mitt förslag att i stället avse ramen för den statliga lånegarantin. Jag vill i detta sammanhang peka på att frågan på vilka vägar arbetsmiljön kan förbättras f. n. övervägs i arbetsmiljöutredningen. Detta förhållande liksom remissuttalandena och avsaknaden av säkra uppskattningar av efterfrågan på statlig garanti för lån till arbetsmiljöförbättringar gör att jag anser det lämpligt att ge det av mig föreslagna kreditstödet mindre omfattning än vad stimulansutredningen föreslagit. Härför talar också önskemålet att begränsa storleken av det särskilda avgiftsuttaget. Jag föreslår att lånegarantier för lån till arbetsmiljöförbättringar får lämnas under åren 1975 och 1976 inom en ram om totalt 200 milj. kr.

I det följande kommer jag att föreslå en räntefri period om två år för garantilån av detta slag. Kostnaden för räntebefrielsen uppgår vid fullt utnyttjande av garantiramen till ca 40 milj. kr. i nuvarande ränteläge. Härtill kommer kostnader för att täcka uppkommande förluster med anledning av garantiåtagandet, administration, information m. m. För dessa ändamål uppskattas behovet till högst 30 milj. kr. En höjning av arbetarskyddsavgiften med 0,03 procentenheter under åren 1976 och 1977 bör vara tillräcklig för att täcka de nämnda kostnaderna. De kostnader som hänförs till räntefriheten uppkommer först under 1976 då medel har influtit till fonden. De särskilda kostnader för administration m. m. som uppkommer redan dessförinnan föreslås bli förskottsvis täckta med medel från arbetarskyddsfonden. Eventuellt överblivna medel på den förordade särskilda fonden bör få användas för andra ändamål på arbetsmiljöns område.

5.5 Låneadministration

I stimulansutredningens betänkande föreslås att företagareföreningarna medverkar i det föreslagna systemet för att finansiera arbetsmiljöförbättringar. Detta förslag stöds av praktiskt taget alla remissinstanser. Även jag finner det väl motiverat. Föreningarna handhar sedan tidigare förmedling av statliga lån och lånegarantier och de mindre industriföretagen är vana att vända sig dit i låneärenden. Föreningarnas styrelser får från och med den 1 juli 1975 breddad kunskap genom att facklig representation tillförs styrelserna. Denna förstärkning bör vara av särskilt värde i samband med den här föreslagna garantiprövningen. I ärenden som rör industrigarantilån gör företagareföreningarna kreditutredningen och tecknar garanti för statens räkning efter beslut av statens industriverk i varje enskilt fall. Med tanke på att de föreslagna garantierna avser lägre belopp än i industrigarantilåneärendena samt önskemålet om en snabb handläggning föreslår jag att företagareföreningarna bemyndigas att själva besluta om garantier enligt förslaget.

Arbetskyddsstyrelsen och de tre hörda yrkesinspektionerna ställer sig positiva till att ge yrkesinspektionen en roll i sammanhanget. Arbetskyddsstyrelsen pekar dock på det olämpliga i att den inspekterande myndigheten skall medverka i den inbördes prioriteringen av låneansökningar. Det skulle kunna inträffa att inspektionen tvekade att ställa krav på företagen att vidta åtgärder när den inte samtidigt ansåg sig kunna medverka till att lånemedel ställs till förfogande. Samma invändning kan riktas mot deltagande i ärenden om statlig lånegaranti. Jag instämmer i arbetskyddsstyrelsens allmänna uppfattning att inspektionsarbetet inte får göras beroende av de kreditbehov som kan aktualiseras. Jag anser det emellertid naturligt att företagareföreningarna får möjlighet att konsultera yrkesinspektionens personal när det gäller t. ex. angelägenheten av att angripa ett visst miljöproblem eller frågan huruvida viss åtgärd som avses i ansökan om statlig lånegaranti verkligen är av betydelse från arbetsmiljösynpunkt. En sådan kontakt kan inte gärna medföra olägenheter för inspektionen i dess myndighetsutövning. Företagareföreningarna har självfallet också möjlighet att rådfråga lokal facklig organisation i sådana ärenden.

Beträffande den praktiska hanteringen av den föreslagna garantigivningen vill jag anföra följande. Företagen får i första hand söka lån hos bank på vanligt sätt. Om det därvid visar sig att banken har möjlighet att lämna lån men anser att de säkerheter som företaget erbjuder är otillräckliga kan företaget ansöka hos företagareföreningen i resp. län om statlig lånegaranti. Företagareföreningarnas roll i sammanhanget blir som jag redan berört att pröva ansökan om statlig garanti samt att teckna garanti för statens räkning. Statens industriverk bör få till uppgift att inom ramen för statens totala garantiåtagande fastställa storleken av det

garantibelopp som varje företagareförening får teckna. Det får ankomma på regeringen att i administrativ ordning utfärda de föreskrifter som behövs för företagareföreningarna.

Den bank som beviljar lån får pröva låneansökan enligt gängse regler.

5.6 Lånevillkor

En viktig fråga är under vilka förutsättningar de mindre och medelstora företagen skall få komma i åtnjutande av garanti för lån till arbetsmiljöförbättringar och vilka villkor i övrigt som skall gälla för garantin och för lånen.

Enligt stimulansutredningens förslag skall den prövning som krävs för erhållande av lån gälla endast huruvida sökanden bedriver den rörelse som han uppger i ansökan, om arbetsmiljöfond saknas för företaget samt huruvida godkännande har lämnats av personalens företrädare i skyddsfrågor. Någon kreditvärdighetsprövning eller någon prövning i övrigt av verksamhetens framtidsutsikter föreslås däremot inte. Säkerhet förutsätts inte skola krävas för lånen.

Förslaget har på denna punkt mött invändningar från några remissinstanser. Arbetskyddsstyrelsen ifrågasätter sålunda om inte sökandens kreditvärdighet och låneärendets samband med nyinvesteringar bör prövas. Om inget eller obetydligt intresse ägnas åt frågan om lånesökandens återbetalningsförmåga, blir lånen lätt att betrakta som bidrag. Även RRV samt företagareföreningen i Älvsborgs län efterlyser en noggrannare prövning av lånesökanden. Riskerna för att lån beviljas företag på obestånd påpekas.

Kreditprövningen och kraven på säkerhet har betydelse även när ansökan avser statlig lånegaranti. Det föreslagna kreditstödet är i första hand avsett för sådana mindre och medelstora företag som saknar finansiella möjligheter att utan stöd genomföra behövliga arbetsmiljöförbättringar. Dessa företag kan ofta antas sakna möjlighet att lämna fullgoda säkerheter. Enligt min mening skulle reformen därför inte få avsedd verkan om krav skulle ställas härpå. De säkerheter som står till buds skall visserligen lämnas men lånegaranti bör enligt min mening kunna beviljas också när säkerheter saknas.

I likhet med de nämnda remissinstanserna anser jag att en prövning av företagets kreditvärdighet bör ske. Enligt min mening bör prövningen gå till på i stort sett samma sätt som vid beviljande av statligt kreditstöd enligt kungörelsen (1960: 372) om statligt kreditstöd till hemslojd, hantverk och småindustri. Företagets ekonomiska ställning och verksamhetens framtidsmöjligheter måste sålunda bedömas. Företagareföreningen bör också bilda sig en uppfattning om företagsledningens förutsättningar att driva företaget vidare. Utöver kreditprövningen bör undersökas om

företaget har eller har haft egen arbetsmiljöfond samt att godkännande från personalens företrädare i skyddsfrågor föreligger. Den prövning av ansökan som jag nu har förordat bör leda till att kreditstödet kommer till bästa möjliga användning. Genom den undviks bl. a. att medel som avsatts för kostnader föranledda av lånegarantier för lån till arbetsmiljöförbättringar tas i anspråk för sådana företag som saknar förutsättningar att fortsätta driften.

Det av stimulansutredningen föreslagna kreditstödet skall enligt utredningen få användas endast för att finansiera arbetsmiljöförbättringar i redan befintliga anläggningar. Däremot skall det inte, helt eller delvis, få finansiera sådana nyinvesteringar som väsentligen sker i annat syfte. För det ändamålet står andra former av kreditstöd till buds. Förslaget har i denna del mött invändning av SAF, som önskar en närmare anpassning till de regler som gäller för investeringar med medel från arbetsmiljöfonderna. Miljöförbättrande åtgärder genom inköp av nya maskiner eller uppförande av nya byggnader skulle då kunna finansieras genom lån ur den av stimulansutredningen föreslagna fonden.

Enligt min mening bör lånegaranti i princip få lämnas endast för åtgärder och investeringar som direkt avser förbättringar av arbetarskyddet och arbetsmiljön i övrigt och som har karaktär av tilläggsåtgärder avseende existerande anläggningar. Åtgärder som endast till en del avser arbetsmiljön och som även har andra syften bör regelmässigt finansieras i annan ordning. Det är viktigt att ett från rationell synpunkt lämpligt val görs mellan investering i ny utrustning och förbättring av gammal. I första hand bör det ankomma på de anställdas företrädare i skyddsfrågor att se till att effektiva lösningar väljs. Även företagareföreningarna skall pröva ansökan om lånegaranti från dessa utgångspunkter. Vad gäller nyinvesteringar bör företagareföreningarna på vanligt sätt pröva möjligheterna till hantverks- och industrilån eller industrigarantilån.

En fråga som inte har berörts av de sakkunniga är hur i förekommande fall prioriteringen skall ske mellan olika projekt. Frågans betydelse skall ses mot bakgrund av att kreditstödet vid sidan av industrin omfattar andra näringsgrenar, t. ex. varuhandel och annan serviceverksamhet. Jag vill som en allmän riktlinje framhålla, att arbetsmiljöförbättringar i syfte att minska risker för olycksfall och andra hälsorisker i första hand bör komma i fråga för den föreslagna lånegarantin. Mer allmänna brister i arbetsmiljön får komma i andra hand.

Stimulansutredningens förslag att lån får uppgå till högst 75 000 kr. per företag har föranlett invändningar från några remissinstanser som förordar att även större lån skall kunna beviljas. Av utredningsförslaget framgår att åtskilliga förbättringsåtgärder ryms inom det föreslagna maximibeloppet. Det hindrar dock inte att beloppet ibland kan visa sig vara för lågt. Med den av mig föreslagna utformningen av stödet som en

statlig lånegaranti finns det enligt min mening skäl att överväga en ökning av det högsta garantibelopp som skall gälla för det enskilda företaget. Jag föreslår att lånegarantin för varje företag maximeras till 100 000 kr.

I fråga om ränte- och amorteringsvillkoren föreslår utredningen att räntan skall vara densamma som för hantverks- och industrilånen, f. n. i regel 10 %, och att amorteringstiden skall utgöra fem år, varav de två första åren skall vara amorteringsfria. Vidare föreslår utredningen att ingen ränta skall utgå före den 1 januari 1977.

Några remissinstanser förordar en längre amorteringstid. Sveriges hantverks- och industriorganisation föreslår att ränte- och amorteringsbestämmelserna anpassas till vad som gäller för övriga av företagareföreningarna förmedlade lån. Räntebefrielsen under den första perioden berörs av några remissinstanser. Flertalet av dem tillstyrker förslaget. Arbetskyddsstyrelsen och arbetsmiljöutredningen anför emellertid vissa betänkligheter med hänsyn till att stödet genom den föreslagna befrielsen skulle få ett inslag av bidrag.

De nuvarande industrigarantilånen löper i allmänhet på tio år. Om särskilda skäl föreligger kan amorteringsfrihet medges under tre år. Med hänsyn till begränsningen av lånebeloppet i fråga om de nu föreslagna lånen är enligt min mening en lånetid om högst sju år med de två första åren amorteringsfria lämplig.

Det är av stor vikt att företagen förbättrar arbetsmiljön. För att understödja åtgärder i detta syfte och för att skapa ett intresse för den föreslagna lånefonden bör såsom utredningen föreslagit viss räntebefrielse medges. Kostnaderna för denna täcks genom den höjning av arbetskyddsavgiften som jag föreslår. Denna ordning innebär att kostnaderna för räntebefrielsen till stor del bekostas av större, vinstrika företag som inte själva kan utnyttja kreditstödet beroende på att de har tillgång till egen arbetsmiljöfond. Förhållandet bör emellertid ses i belysning av att dessa företag genom bestämmelserna om arbetsmiljöfonder har särskilda möjligheter att finansiera arbetsmiljöinsatser.

För att undvika en anhopning av ansökningar hos företagareföreningarna i samband med att garantimöjligheten öppnas bör räntebefrielsen utformas annorlunda än vad utredningen har föreslagit. Jag förordar att räntebefrielse får åtnjutas under de två första åren av lånets löptid.

I fråga om den räntesats som bör tillämpas för lånen utgår jag från att denna anpassas till vad som gäller för garantilån enligt kungörelsen (1960: 372) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverks- och småindustri.

Slutligen vill jag ta upp frågan om personalrepresentanternas inflytande i samband med kreditstödet. Utredningen föreslår som villkor för beviljande av stöd att de anställdas företrädare i skyddsfrågor tillstyrker låneansökningen. I första hand skall godkännandet lämnas av de an-

ställdas representanter i företagets skyddskommitté och i andra hand av huvudskyddsombud eller skyddsombud på arbetsstället eller, om sådant inte finns, av regionalt skyddsombud.

Remissinstanserna tillstyrker förslaget att låta personalens företrädare i skyddsfrågor få ett avgörande inflytande över den av utredningen föreslagna långivningen. LO föreslår emellertid att den lokala fackliga organisationen skall träda in så snart skyddskommitté saknas. Såväl LO som arbetsmiljöutredningen, vilken i princip godtar förslaget uttalar farhågor för att skyddsombudet ibland kan komma att ställas inför mycket svåra beslutssituationer. Det kan exempelvis vara svårt för ett skyddsombud i ett litet företag att vägra tillstyrka en ansökan. Ett par remissinstanser tar upp frågan vad som skall gälla när inget skyddsombud finns. En av dem föreslår att yrkesinspektionen då får yttra sig över ansökan.

Med hänsyn bl. a. till den stora betydelse arbetsmiljöåtgärderna har för de anställda är det enligt min mening lämpligt att deras företrädare i skyddsfrågor får inflytande över frågan när lånegaranti söks. Därigenom kan åtgärderna inriktas så att de förbättringar som upplevs som mest angelägna får förtur. Beträffande formen för medverkan ansluter jag mig med hänsyn till behovet av snabb handläggning till vad utredningen har föreslagit, även om jag är medveten om att skyddsombuden härigenom åläggs ett stort ansvar. Vad gäller skyddskommitté skall ansökan om statlig lånegaranti vara tillstyrkt av en majoritet av de anställdas företrädare. I de fall varken skyddskommitté eller lokalt eller regionalt skyddsombud finns vid ett företag, bör uppgiften att för arbetstagarnas del ta ställning till en ansökan om kreditstöd tillkomma lokal facklig organisation.

5.7 Arbetsmiljöåtgärder på det statliga området

För statliga verk och myndigheter finns redan idag ett betydande ekonomiskt utrymme för arbetsmiljöförbättringar av det slag som behandlats av stimulansutredningen.

Efter samråd med statsrådet Löfberg förordar jag att beslut om att ta medel i anspråk för arbetsmiljöförbättringar bör fattas på samma sätt som i fråga om statliga nybyggnads-, ombyggnads- och reparationsarbeten i övrigt. Detta innebär i grova drag att byggnadsstyrelsen resp. fortifikationsförvaltningen svarar för arbetsmiljöåtgärder inom sina resp. ansvarsområden.

Byggnadsstyrelsens fastighetsförvaltande verksamhet finansieras med medel över allmänna fastighetsfondens och försvarets fastighetsfonds driftsstater. Byggnadsstyrelsen svarar såväl för fastighetsdrift, fastighetsunderhåll och ombyggnad i fråga om av staten ägda fastigheter som för anskaffning av nya lokaler. Fortifikationsförvaltningen är på den militära sidan ansvarig för löpande ombyggnader och förändringar i

fast utrustning. Åtgärder som är att hänföra till underhåll av byggnader beslutas i princip av fortifikationsförvaltningen men av praktiska skäl är beslutsbefogenheterna i icke oväsentlig utsträckning delegerade till regionala och lokala myndigheter inom försvaret. Fortifikationsförvaltningens inflytande på verksamheten i sådana fall kommer närmast till uttryck genom att fortifikationsförvaltningen av tillgängliga medel för sådana underhållsåtgärder fastställer förbrukningsramar för dessa myndigheter. Inom dessa ramar beslutar resp. myndighet i viss utsträckning självständigt om medelsanvändningen.

Frågan om personalrepresentanternas inflytande över sådana arbetsmiljöförbättringar som här avses är enligt min mening av stor vikt. Stimulansutredningen föreslår som villkor för beviljande av lån till företag att de anställdas företrädare i skyddsfrågor tillstyrker låneansökningen. I första hand skall godkännandet lämnas av skyddskommitté och i andra hand av huvudskyddsombud. Saknas huvudskyddsombud, skall godkännandet lämnas av skyddsombud på arbetsplatsen eller om sådant inte finns av regionalt skyddsombud. För statliga myndigheter garanteras de anställda inflytande enligt i stort sett samma mönster, genom företagsnämnder, skyddskommittéer eller skyddsombud.

Den plan som myndigheterna lägger till grund för sina framställningar om medel för arbeten av detta slag bör remitteras till statens arbetsmiljönämnd (SAN) för samråd.

Närmare bestämmelser angående arbetsmiljöförbättringar på den statliga sektorn kommer senare att meddelas av regeringen.

5.8 Övriga förslag

Avslutningsvis vill jag ta upp de två särskilda förslag som stimulansutredningen har lagt fram. Utredningen föreslår att ansökan om statligt kreditstöd i form av hantverks- och industrilån eller lånegaranti samt ansökan om lokaliseringstöd skall vara försedd med påskrift av skyddskommitté eller skyddsombud, varav framgår att kommittén eller ombudet beretts tillfälle att ta del av ansökningen. Därmed skulle garantier skapas för att arbetarskyddslagens bestämmelser om samråd vid beredning av investeringsärenden blir uppfyllda i de fall då de ovan nämnda statliga kreditinstituten utnyttjas. Flera remissinstanser, bl. a. statskontoret, AMS, arbetarskyddsstyrelsen, arbetarskyddsfonden, statens industriverk, LO, TCO, ställer sig positiva till förslaget. Arbetsmiljöutredningen instämmer i syftet med den föreslagna bestämmelsen men avstyrker ändå förslaget med hänvisning till att arbetsmiljöutredningen i sitt fortsatta arbete kommer att behandla frågan. Även företagareföreningen i Kalmar län avstyrker förslaget med hänvisning bl. a. till sek-

retesskäl, eftersom ägarens personliga ekonomiska förhållanden ofta redovisas i lånehandlingarna.

Utredningens förslag ligger väl i linje med samhällets allmänna strävanden att ge de anställdas representanter insyn och inflytande i företagen. Jag instämmer därför i syftet med utredningens förslag. Jag vill här också framhålla att såväl skyddsombud som ledamot i skyddskommitté eller styrelse för lokal facklig organisation enligt reglerna i arbetarskyddslagen har tystnadsplikt med avseende på vad han med anledning av uppdraget erfarit om yrkeshemligheter, affärsförhållanden m. m. Med hänsyn till att den av utredningen väckta frågan har en vidare aspekt än den som utredningen behandlar anser jag dock att denna fråga bör prövas först när arbetsmiljöutredningens förslag föreligger.

Slutligen föreslår utredningen att frågan om stöd till förbättring av arbetsmiljön regelmässigt skall övervägas i samband med statliga branschutredningar. Utredningen pekar på lämpligheten av att man i samband med att förhållandena och framtidsutsikterna i en bransch genomlysas även tar upp frågan om speciella åtgärder för arbetsmiljön. Redan nu tas arbetsmiljöfrågorna alltid upp till behandling i de branschutredningar som görs och i en del fall har det förekommit att förslag om direkta stödåtgärder för att förbättra arbetsmiljön förts fram. Utredningens förslag stöds av de remissinstanser som har yttrat sig i denna fråga. Jag ansluter mig efter att ha samrått med chefen för industridepartementet till utredningens förslag.

5.9 Författningsförslagen m. m.

Förslaget om lånegaranti för lån till arbetsmiljöförbättrande åtgärder förutsätter vissa ändringar och tillägg i författningshänseende. Jag anser det lämpligt att de kompletterande regler som behövs för den tillfälliga höjningen av arbetarskyddsavgiften för annan arbetsgivare än kommun eller landstingskommun förs in i *lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift*. Därmed erhålls på enklaste sätt anknytning till bestämmelserna om beräkning av avgiftsunderlaget för arbetarskyddsavgiften. I enlighet härmed förordar jag bestämmelser — intagna i en ny 5 § i *lagen* — om förhöjd arbetarskyddsavgift för åren 1976 och 1977. I samma paragraf bör anges att de medel som inflyter genom tilläggsavgiften skall föras till en särskild fond, kallad *fonden för arbetsmiljöförbättringar*, och att medlen skall få användas för att bekosta räntelättnader och att täcka vissa andra kostnader i samband med statligt kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar. Beträffande fondens förvaltning och disposition hänvisar jag till vad jag tidigare har anfört. *Lagen* bör träda i kraft den 1 januari 1976.

Med företagareförening avses i *lagen* sammanslutning av näringsid-

kare vars verksamhet står under tillsyn av statens industriverk enligt kungörelsen (1960: 372) om statligt stöd till hemslöjd, hantverk och småindustri. Företagareföreningarna är inte myndigheter. Uppgiften att fatta beslut i ärenden om garanti för lån till arbetsmiljöförbättrande åtgärder innebär utan tvivel myndighetsutövning. Enligt 11 kap. 6 § i den nya regeringsformen skall överlämnandet av förvaltningsuppgift till bolag, förening, samfällighet eller stiftelse ske genom lag, när uppgiften innefattar myndighetsutövning.

Jag har i det föregående förordat att företagareföreningarna inte endast skall för statens industriverks räkning ombesörja utredning i ärenden om lånegaranti utan självständigt fatta beslut i ärendena. En sådan ordning har jag bedömt vara ändamålsenlig, eftersom prövningsförfarandet därigenom förenklas och påskyndas. Mot bakgrund av den föreslagna beloppsgränsen och föreningarnas erfarenhet av handläggningen av de statliga industrigarantilånen anser jag dem väl skickade för uppgiften.

Jag har i den allmänna motiveringen närmare redogjort för förfarandet i ärendena, förutsättningarna för beviljande av lånegaranti samt de villkor som bör gälla för lånen. Föreskrifter i dessa hänseenden bör som jag redan anfört kunna utfärdas i administrativ ordning. Bemyndigandet för företagareföreningarna att besluta om lånegaranti för lån till arbetsmiljöförbättringar skall däremot ges i form av lag. I lagen bör även tas in en bestämmelse om tystnadsplikt beträffande sådan information rörande företagets verksamhet, som inte bör komma till allmän kännedom.

Mot denna bakgrund har inom arbetsmarknadsdepartementet utarbetats förslag till lag om beslutanderätt för företagareförening i fråga om kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar.

Jag anser det angeläget att arbetsmiljöförbättrande åtgärder med stöd av förslaget kan påbörjas så tidigt som möjligt efter det att riksdagen fattat beslut i frågan och sedan information om det nya systemet lämnats. Lagen bör därför träda i kraft redan den 1 september 1975.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

dels att antaga förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift,
2. lag om beslutanderätt för företagareförening i fråga om kreditstöd för arbetsmiljöförbättringar

dels att

3. godkänna de allmänna riktlinjer för finansieringen och utformningen av stöd till arbetsmiljöförbättringar som jag har angett i det föregående.
-

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragarens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden lagt fram.

Bilaga

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET

DsA 1974: 8

Stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön

**Betänkande avgivet av Stimulansutredningen
December 1974**

Till Statsrådet och chefen för arbetsmarknadsdepartementet

Genom beslut den 17 maj 1974 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för arbetsmarknadsdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga för att utreda frågan om stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön inom industrin. Med stöd av bemyndigandet tillkallades den 28 maj 1974 såsom sakkunniga kanslirådet Bengt K. Å. Johansson samt riksdagsledamöterna John Johnsson och Elver Jonsson. Johansson utsågs att vara ordförande.

Utredningen har i enlighet med direktiven haft samråd med arbetsmiljöutredningen och dessutom inhämtat upplysningar från arbetarskyddsstyrelsen och statens industriverk. Kanslisekreteraren Lars Karlberg har utarbetat den promemoria om statliga låne- och stödformer som ingår som bilaga C.

Till sekreterare förordnades den 28 maj 1974 departementssekreteraren Olle Hammarström.

De sakkunniga har antagit benämningen Stimulansutredningen.

Utredningen får härmed överlämna sitt betänkande *Stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön*. Vid betänkandet har fogats ett särskilt yttrande av ledamoten Elver Jonsson. Utredningen har härmed slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 11 december 1974.

Bengt K. Å. Johansson

John Johnsson

Elver Jonsson

/Olle Hammarström

Innehållsförteckning

	Sid.
Sammanfattning	37
1. Utredningsuppdraget	38
1.1 Direktiven	38
1.2 Kontakter under utredningsarbetet	41
2. Arbetsmiljön; avgränsningsproblem	41
3. Nuvarande statligt stöd till arbetsmiljöförbättringar	43
3.1 Statliga låne- och stödformer	43
3.2 Stöd till forsknings- och utvecklingsverksamhet	44
3.3 Tillsyns- och inspektionsverksamhet	45
3.4 Branschstöd till arbetsmiljöförbättringar	45
3.5 Statsbidrag till miljövärdande åtgärder inom industrin	46
4. Tidigare utredningar och ställningstaganden i riksdag och regering .	48
5. Hur kan arbetsmiljön förbättras?	50
6. Kostnader för och ekonomiska effekter av arbetsmiljöförbättringar	53
6.1 Kostnader för arbetsmiljöåtgärder	53
6.1.1 Belastningsproblem, ergonomiska problem och fysisk ansträngning, fysiska olycksfallsrisker	53
6.1.2 Buller	54
6.1.3 Klimat- och luftproblem	55
6.1.4 Belysning	55
6.1.5 Kostnader för att förbättra den sociala och psykiska ar- betsmiljön	56
6.1.6 Översiktliga uppgifter om kostnader för fysiska arbets- miljöförbättringar	56
6.2 Intäkter och besparingar av arbetsmiljöförbättringar	58
7. De mindre och medelstora företagen	60
7.1 Arbetsmiljöförhållanden	60
7.2 Lönsamhet och finansiell ställning	64
8. Utredningens förslag	65
Särskilt yttrande av ledamoten Elver Jonsson	76
Bilaga A ¹ Författningstexter	
Bilaga B ¹ Exempel på kostnader för att förbättra arbetsmiljön i skilda branscher	
Bilaga C ¹ Statliga låne- och stödformer samt skatteavdrag för investe- ringar — en redovisning	
Bilaga D ¹ Tabell över fondens utveckling de första sju åren enligt ut- redningens förslag	

¹ Bilagorna har utelämnats i detta sammanhang

Sammanfattning

Utredningen har haft i uppdrag att utreda frågan om stimulansåtgärder för arbetsmiljöförbättringar inom industrin. Av direktiven framgår bl. a. att utredningen speciellt skall uppmärksamma de mindre och medelstora företagens problem samt att de kostnader som kan följa av förslaget skall finansieras kollektivt av företagen genom avgifter.

Utredningen har i sitt huvudförslag sökt tillgodose de mindre och medelstora företagens behov av likviditetstillskott i samband med akuta arbetsmiljöproblem, samt motsvarande behov i kommunal och statlig verksamhet. Det föreslagna systemet syftar till att vara lättadministrerat ur de mindre och medelstora företagens synvinkel genom att prövningen av låneansökningar samt utbetalningen sker regionalt.

Utredningens förslag

1. Garantier bör skapas för att arbetsmiljöfrågan aktualiseras i samband med investeringar där staten medverkar med regional- och samskärningspolitiskt stöd. Förslaget i denna del innebär att ansökan om lokaliseringsskatt samt statliga kreditstöd för hemslöjd, hantverk och småindustri skall vara åtföljd av intyg om att de anställdas företrädare i skyddsfrågor tagit del av ansökan.

2. Utredningen anser att frågan om stöd till arbetsmiljöförbättringar lämpligen bör prövas i samband med att en bransch situation och framtidsutsikter behandlas. Därför bör statliga branschutredningar regelmässigt få i uppdrag att även pröva frågan om eventuellt stöd för arbetsmiljöförbättringar i branschen.

3. Utredningens huvudförslag innebär upprättandet av en lånefond. Fonden byggs upp genom en tillfällig höjning av arbetarskyddsavgiften om 0,2 % för åren 1976—78 vilket med nuvarande löneunderlag ger ett tillskott om 260 milj. kr. per år. Från fonden får företag samt kommuner och landsting möjlighet att låna pengar för att finansiera förbättringar i arbetsmiljön. Särskilda krav på säkerhet för lånen ställs inte. Lånen amorteras inom fem år. Lånesumman föreslås bli begränsad till högst 75 000 kr för företag och 200 000 kr för kommuner och landsting. De statliga myndigheterna föreslås få möjlighet att få utfört motsvarande arbetsmiljöåtgärder i särskild ordning.

För att stimulera intresset för att förbättra arbetsmiljön med stöd av lån ur fonden under inledningsskedet, samt för att bereda de mindre företagen en förmån som ungefärligen motsvarar avskrivningsreglerna för arbetsmiljöfonderna, föreslås räntebefrielse för lån upptagna under perioden 1975-07-01—1976-12-31 för denna period.

Lån ur fonden föreslås bli förmedlade genom företagareföreningen i resp. län. För att lån skall kunna beviljas skall ansökan ha tillstyrkts av de anställdas företrädare i skyddsfrågor. Endast företag som saknar medel i arbetsmiljöfond bör komma ifråga för lån.

5 % av fondens medel skall reserveras för lån efter beslut i arbetarskyddsfondens styrelse. Lånen är tänkta att förmedlas till företag som samarbetar med fonden och lånen skall kunna finansiera intressanta metodtillämpningar inom arbetsmiljöområdet.

1 Utredningsuppdraget

1.1 Direktiven

Genom riksdagens beslut med anledning av motioner angående stimulans till arbetsmiljöförbättrande åtgärder inom industrin (SoU 1974: 4, rskr 1974: 78) gav Kungl. Maj:t till känna följande.

Liksom när det gäller kostnaderna för industrins omgivningsmiljöer måste utgifterna för en bättre arbetsmiljö bäras av produktionen. Utskottet ansluter sig alltså till den grundinställning som föredragande departementschefen och riksdagen intog i frågan förra året.

Med de stora miljökrav som i dag ställs är det svårt för många företag, särskilt äldre, att ekonomiskt bära en angelägen miljöförbättring eller att genomföra den tillräckligt snabbt. I sådana fall står ofta valet mellan att lägga ned företaget och att fortsätta driften under otillfredsställande arbetsformer. När det gäller åtgärder för att förbättra omgivningsmiljön finns som ett tredje alternativ möjligheten att erhålla statsbidrag. Enligt utskottets mening är det motiverat att på liknande sätt särskilda stimulansåtgärder under en övergångsperiod skall kunna sättas in för förbättring av arbetsmiljön. Förslag bör snarast föreläggas riksdagen i denna fråga.

Med anledning härav tillkallade chefen för arbetsmarknadsdepartementet, statsrådet Bengtsson, 1974-05-17 särskilda sakkunniga för att utreda frågan om stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön inom industrin. I direktiven återges inledningsvis vad riksdagen givit Kungl. Maj:t tillkänna. Därefter anför departementschefen:

"Från statsmakternas sida har betydande insatser gjorts i syfte att skapa ökad trygghet för de anställda och ge dem ett ökat inflytande över förhållandena på den egna arbetsplatsen. Ett viktigt steg i denna reformpolitik utgörs av de vid 1973 års riksdag fattade besluten om ändringar i arbetarskyddslagstiftningen samt om ökade resurser för forskning, utbildning och tillsyn inom arbetsmiljöområdet.

Härutöver har Kungl. Maj:t den 26 april 1974 på föredragning av chefen för finansdepartementet beslutat förelägga riksdagen förslag till lag om avsättning till arbetsmiljöfond för verksamhetsåret 1974. Förslaget innebär att aktiebolag, ekonomiska föreningar och sparbanker av

vinsten för år 1974 skall avsätta 20 % för insatser på arbetsmiljöområdet under en femårsperiod. Förslaget kan väntas leda till förstärkta insatser för en bättre arbetsmiljö och gynnsammare arbetsförhållanden för de anställda. Förslaget avser avsättningar av vinst för verksamhetsåret 1974 och skyldigheten att avsätta vinstmedel innefattar inte företag med lägre årsvinst än 100 000 kr.

Med anledning av riksdagens beslut förordar jag att särskilda sakkunniga tillkallas för att överväga vissa ytterligare frågor rörande stimulansåtgärder för att förbättra arbetsmiljön inom industrin, framför allt den mindre industrin.

Vad riksdagen anfört i den nämnda skrivelsen torde inte utgöra tillräckligt underlag för att snabbt utarbeta ett förslag. Jag kommer därför i det följande att peka på vissa omständigheter som vid sidan av vad riksdagen anfört kan tjäna till ledning i de sakkunnigas arbete.

I den debatt som föregick riksdagens beslut rådde enighet om att kostnaderna för arbetsmiljön måste bäras av produktionen. De tänkta stödåtgärderna skulle inte få innebära någon subventionering av arbetsmiljöförbättrande investeringar över hela linjen.

Jag vill i sammanhanget erinra om de motiv som en enhällig arbetsmiljöutredning — som representerar en bred sakkunskap från bl. a. arbetsmarknadens parter — anförde i frågan om ett stöd från det allmänna för att förbättra arbetsmiljön (SOU 1972: 86 sid. 209).

Det bör enligt utredningens uppfattning slås fast att kostnaderna för arbetsmiljöförbättrande åtgärder är en del av produktionskostnaderna och att de i princip bör bäras av produktionen. Till saken hör också att det i allmänhet är ytterligt svårt att göra en uppdelning mellan kostnader som är direkt hänförliga till arbetsmiljön och andra kostnader i produktionen. De insatser som behövs varierar också i hög grad från fall till fall, bl. a. beroende på hur man tidigare sett på arbetarskyddet i företagen. Redan dessa synpunkter talar mot att man inför särskilda former för ekonomiskt stöd från det allmänna till åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Ett skäl mot att införa ett sådant stöd är vidare att förhandenvaron av möjlighet att få bidrag till sanering av arbetsmiljön i många fall skulle kunna fördröja upprustningen av arbetsplatserna, därför att företagen skulle avvakta stöd från det allmänna i stället för att själva ta itu med problematiken. En förskjutning av ansvaret för arbetsmiljön från företagen till det allmänna skulle också lätt kunna bli följden på ett sätt som inte kan anses önskvärt och inte heller står i samklang med de principer den svenska arbetarskyddslagstiftningen vilar på. Ytterligare en synpunkt är att man genom bidrag kan stimulera till olika slags skyddsinstallationer, medan i stället det mest effektiva sättet att förbättra arbetsmiljön i många fall skulle vara att förändra själva produktionsprocessen. Vad nu sagts utesluter inte att det inom ramen för samhällets näringspolitik och arbetsmarknadspolitik kan göras insatser som innefattar stöd till åtgärder på arbetsmiljöområdet. Utgångspunkten för stödinsatserna bör då vara näringspolitiska eller samsättningspolitiska överväganden och stödet bör utgå enligt det regelsystem som gäller på dessa områden.

I anslutning till vad arbetsmiljöutredningen anförde i sitt betänkande finns det anledning att erinra om att statliga stödåtgärder som primärt har andra syften även har betydande effekter på arbetsmiljön genom att det stöd som lämnas till nya investeringar oftast innefattar från miljösynpunkt lämpliga produktionsmetoder. Stödet inom ramen för lokaliseringsspolitiken är ett exempel härpå. Andra exempel är lån från investeringsbanken och från statens hantverks- och industrilånefond, stöd från norrlandsfonden, strukturgarantier till företag inom vissa industribranscher, m. m.

Reglerna för statsbidrag till förbättring av omgivningsmiljön vilka från början avsåg vattnet och luften, utvidgades med verkan fr. o. m. år 1972 till att avse även bekämpning av buller. I samband härmed klargjordes att när särskilt stöd utgår till åtgärder för att förbättra omgivningsmiljön i dessa hänseenden skulle — om olika tekniska lösningar stod till buds — den lösning väljas som från arbetsmiljösynpunkt är mest lämplig. Det sagda innebär att man inom ramen för bidragsbestämelseerna avseende den yttre miljön eftersträvar att samtidigt förbättra arbetsmiljön.

Härav följer emellertid inte att man kan dra direkta paralleller mellan nu gällande stöd för förbättringar av den yttre miljön, som avser åtgärder för att minska vatten- eller luftföroreningar eller buller från industriell anläggning, och en tänkt stimulansform för en förbättring av arbetsmiljön. Den senare formen skulle avse en lång rad faktorer av betydelse för arbetsmiljöns utformning. Här kan nämnas risker för olycksfall, risker för yrkessjukdom eller annan av kemiska eller fysikaliska faktorer betingad ohälsa och psykiska hälsorisker. Därtill kommer de åtgärder i övrigt, som har betydelse för en förbättring av arbetsmiljön, främst frågor om medverkan i de beslut som formar miljön.

Av stor betydelse för förhållandena på arbetsplatsen är de nya reglerna om förhandsgranskning från arbetsmiljösynpunkt av arbetslokaler och därtill hörande anordningar som gäller sedan den 1 januari 1974.

I princip är varje investering, som sker i ett företag, ett led i en förändring av arbetsmiljön. Arbetsmiljöproblem finns och uppkommer ständigt inom alla typer av verksamhet.

Av vad här tidigare anförts framgår att betydande insatser för en förbättrad arbetsmiljö redan nu görs inom ramen för samhällets miljö-, närings- och lokaliseringsspolitik. De sakkunniga bör inventera de nuvarande stödåtgärder, som möjliggör en förbättring av arbetsmiljön. Utifrån en sådan kartläggning bör de sakkunniga undersöka möjligheterna att i gällande stödsystem ge arbetsmiljösynpunkterna ökad tyngd.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att en sådan tyngdpunktsförskjutning förutsätter förändringar i beslutsprocessen på ett sådant sätt att de anställda genom sina fackliga organisationer liksom samhället får ett vidgat inflytande över utformningen av företagens investeringar. De

sakkunniga bör överväga hur ett sådant vidgat inflytande skall gestaltas. Detta bör ske i nära samverkan med arbetsmiljöutredningen.

En annan uppgift för de sakkunniga blir att utröna i vilken form ett utökat stöd för arbetsmiljöförbättrande åtgärder bör lämnas samt hur stödet bör vara konstruerat för att komma de mest angelägna områdena inom arbetsmiljön till del. En möjlighet är härvid att begränsa ett eventuellt stöd till att avse viss bransch eller någon särskild miljöfaktor.

Som framgått av det tidigare har riksdagen enhälligt uttalat, att kostnaderna för att förbättra arbetsmiljön, skall bäras av produktionen. Mot denna bakgrund har de sakkunniga att utgå ifrån att de kostnader, som kan följa med ett genomförande av förslagen, skall finansieras kollektivt av företagen genom avgifter.

De sakkunniga bör i sitt arbete utnyttja den sakkunskap på arbetsmiljöområdet som finns inom arbetsmiljöutredningen.

De sakkunniga bör lägga fram sitt förslag i så god tid att proposition om möjligt kan föreläggas riksdagen våren 1975."

1.2 Kontakter under utredningsarbetet

Utredningen har inhämtat upplysningar från representanter för arbetarskyddsstyrelsen och statens industriverk samt har i enlighet med sina direktiv haft samråd med arbetsmiljöutredningen.

2 Arbetsmiljön, avgränsningsproblem

Termen arbetsmiljö har kommit i allmänt bruk under den senaste tioårsperioden. Tidigare användes begreppet arbetarskydd varmed avsågs åtgärder för att förebygga olycksfall och uppkomsten av ohälsa i arbetet. Åtgärderna var i främsta rummet inriktade på de fysiska arbetsförhållandena exempelvis buller, luftföroreningar och olycksfallsrisker. Övergången till begreppet arbetsmiljö markerar en vidgning av området till nya frågor i arbetslivet.

Till arbetsmiljön räknas numera förutom de fysiska arbetsförhållandena även de sociala och psykiska aspekterna av arbetet. Det innebär att en lång rad förhållanden på arbetsplatsen har betydelse för arbetsmiljön. Förutom de fysiska förhållandena som lokaler, maskiner, verktyg och produktionsprocesser bestäms arbetsmiljön bl. a. av företagens organisation, arbetsfördelning bland de anställda, arbetsrutiner, informationsvägar, regler för beslutfattande i företaget. Även löneformen räknas som en betydelsefull del av arbetsmiljön.

Någon allmänt accepterad definition av begreppet arbetsmiljö finns inte. Här nedan skall pekas på några väsentliga faktorer som utred-

ningen utgått från i sina diskussioner av möjligheterna att utforma stöd för förbättring av arbetsmiljön.

Fysiska arbetsmiljöfaktorer

1. Belastningsproblem, ergonomiska problem, fysisk ansträngning, olycksfallsrisker.
2. Buller och vibrationer.
3. Luft- och klimatproblem, drag, temperatur, fuktighet, luftföroreningar, rök etc.
4. Smuts, frätande och giftiga ämnen, strålningsavgivande ämnen.
5. Belysning.

Förekomsten av fysiska arbetsmiljöolägenheter kan många gånger konstateras genom mätningar och i vissa sammanhang kan gränsvärden åsättas till hjälp i arbetet på att uppnå en tillfredsställande arbetsmiljö. De psykosociala arbetsmiljökraven kan endast undantagsvis specificeras på liknande sätt, och är delvis beroende av individens upplevelser och svåra att kvantifiera. Upplevelsen av de psykosociala förhållandena på arbetsplatsen beror av en lång rad faktorer, och det är ofta inte möjligt att direkt härleda ett samband mellan en viss arbetsmiljöförändring och en förändring i individens upplevelse. En uppfattning om de psykosociala arbetsmiljöproblemen kan man få genom att se på de mänskliga behov som enligt modern psykosocial forskning bör tillgodoses i arbetet.

- behov av ett innehåll i arbetet som kräver något utöver styrka och uthållighet och som ger variation i arbetet
- behov av att fortlöpande kunna lära något i arbetet
- behov av att kunna fatta beslut inom vissa ramar och att ha inflytande över såväl det egna arbetet som att kunna påverka företaget i stort
- behov av anseende, medmänsklig förståelse och respekt på arbetsplatsen
- behov av att kunna se ett sammanhang mellan det egna arbetet och omvärlden, åtminstone så att man kan se ett sammanhang mellan det man utför i arbetet och det som betraktas som nyttigt och värdefullt i samhället
- behov av att kunna förena det egna arbetet med framtidsförhoppningar i någon form.

Snart sagt varje förändring i maskiner, byggnader, arbetsorganisation och arbetsfördelning har konsekvenser för arbetsmiljön. Det är inte annat än i undantagsfall möjligt att skilja mellan åtgärder som endast har betydelse för arbetsmiljön och åtgärder som inte alls påverkar arbetsmiljön. Det stora flertalet av de förändringar som löpande vidtas i arbetslivet påverkar i någon mån arbetsmiljön och kan till en del motiveras från arbetsmiljösynpunkt, även när andra synpunkter i första hand legat till grund för förändringen.

Härav följer att det är förenat med betydande svårigheter att generellt avgränsa åtgärder för att förbättra arbetsmiljön från andra åtgärder på arbetsplatsen.

3 Nuvarande statligt stöd till arbetsmiljöförbättringar

3.1 Statliga låne- och stödformer

Arbetsmiljön förbättras i betydande omfattning genom den ständiga förnyelse av lokaler, maskiner och verktyg som äger rum inom ramen för företagens fortlöpande investeringsverksamhet. Vid sidan av de privata finansieringsinstituten (banker, försäkringsbolag etc.) finns flera statliga inrättningar som erbjuder företagen bidrags- och lånemöjligheter. Dessa är primärt inrättade för regionalpolitiska, industripolitiska eller liknande ändamål, eller är inrättade för att fylla finansieringsbehov som ej tillgodoses av de privata instituten. Till finansieringsinstituten kan även räknas de allmänna pensionsfonderna samt investeringsfonderna. Investeringsfonderna tillhör respektive företag, med ianspråkandet av fonderna regleras av statsmakterna.

I bilaga C till detta betänkande görs en översiktlig genomgång av finansieringsinstitut där staten är engagerad. Som genomgången visar finns det ett flertal finansieringsformer med särskild inriktning på mindre och medelstora företag. Emellertid omnämns arbetsmiljön överhuvudtaget inte alls i samband med de statliga finansieringsinstituten. Undantag utgör de nyligen beslutade arbetsmiljöfonderna. Från AP-fonden kan enligt statuterna beviljas lån till ändamål att förbättra folkhälsan. Endast något enstaka lån av detta slag har emellertid lämnats. Även utan särskild föreskrift kan naturligtvis de statliga finansieringsinstituten utnyttjas för lån som primärt syftar till att förbättra arbetsmiljön. Detta torde dock inte vara särskilt vanligt.

Enligt lagen om arbetsmiljöfonder (SFS 1974: 325) är företag med en vinst för år 1974 överstigande 100 000 kr. skyldigt att avsätta 20 % av vinsten, dock högst 70 milj. kr till en speciell fond. Belopp motsvarande avsättningen skall insättas på särskilt, icke räntebärande konto i riksbanken. Lagen gäller aktiebolag, ekonomiska föreningar och sparbanker som driver rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Fonderna kan under en femårsperiod utnyttjas för investeringar i arbetsmiljön eller andra ändamål som är ägnade att förbättra de anställdas förhållanden i företaget. Belopp motsvarande utnyttjad del av fonden får därvid lyftas från företagets arbetsmiljökonto. Investeringar som finansieras genom fonden får betraktas som kostnad för det år investeringen ägt rum. Fondernas medel får endast utnyttjas till ändamål som tillstyrkts av majoriteten av de anställdas representanter i skyddskommitté eller företagsnämnd. Om fonderna ej ianspråktagits inom fem år återförs medlen till företaget och beskattas därvid.

3.2 Stöd till forsknings- och utvecklingsverksamhet

Forskning om arbetsmiljöproblem bedrivs till stor del vid universitetsinstitutionerna. De institutioner som i första hand bedriver denna forskning är de medicinska, tekniska, psykologiska, sociologiska, företagsekonomiska och rättsvetenskapliga institutionerna. Vidare kan nämnas att den nyligen inrättade tekniska högskolan i Luleå har en speciell avdelning för ergonomi.

Inom arbetarskyddsstyrelsen finns en arbetsmedicinsk avdelning som bedriver tvärvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete inom arbetsmiljöområdet. Bland avdelningens forskningsområden kan nämnas olycksfallsforskning, forskning avseende kemiska och fysikaliska riskfaktorer, hälsorisker som hänger samman med arbetets organisation, attityder och upplevelser i arbetet. Arbetsmedicinska avdelningen har för närvarande 165 tjänster. Verksamheten är uppdelad i en medicinsk, en kemisk, en teknisk, en arbetsfysiologisk och en arbetspsykologisk enhet.

Flera av de statliga forskningsfonderna stöder forskning som är ägnad att medverka till förbättring av arbetsmiljön. Den dominerande anslagsgivaren på området är arbetarskyddsfonden som inrättades 1972. Fondens uppgift är enligt fondstyrelsens instruktion att "genom bidrag från arbetarskyddsfonden stödja sådan forskning, utbildning och upplysning som kan motverka uppkomsten av yrkesskador och annan av arbetsmiljön betingad ohälsa eller förbättra arbetsmiljön och därigenom främja hälsa och säkerhet i arbetet." Fonden kan även lämna bidrag för att forskningsresultat skall komma till praktisk prövning. Fonden erhåller medel genom en arbetarskyddsavgift som betalas av arbetsgivarna. Under 1974 tillförs fonden ca 77 milj. kr. Fonden har hittills särskilt uppmärksammat fyra forskningsfält; arbetstidsfrågor (särskilt skiftarbete), olycksfall, kemiska hälsorisker och s. k. branschundersökningar. Vidare har stora anslag lämnats till utbildningsverksamhet, bl. a. i anledning av revideringen av arbetarskyddslagen och de därefter följande överenskommelserna mellan arbetsmarknadens parter om utbildning av skyddsombud, arbetsledare och skyddstjänstemän. Fondmedel har enligt riksdagsbeslut använts för stöd åt utbildning av de anställdas representanter i styrelser enligt lagarna om styrelserepresentation för de anställda.

Styrelsen för teknisk utveckling, STU, lämnar bidrag till tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete. Därvid eftersträvas rent generellt att anpassa tekniken till människans förutsättningar. STU har därtill ett speciellt program kallat arbetsmiljöteknik inom vars ram bidrag lämnas till forskningsprojekt som direkt tar sikte på arbetsmiljöförbättringar. Under budgetåret 1973/74 lämnades anslag inom detta område med 2,2 milj. kr.

3.3 Tillsyns- och inspektionsverksamhet

Arbeterskyddsstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för arbetarskydd. Styrelsen handhar anvisningsarbete, tillsyn och förhandsgranskning, forsknings- och utredningsverksamhet samt utbildning och information.

Råd och anvisningar meddelas av arbetarskyddsstyrelsen med stöd av arbetarskyddslagen. Dessa regler kompletterar lagstiftningen och ger yrkesinspektionen och den lokala skyddsverksamheten i företagen ledning i det förebyggande arbetet. För närvarande finns drygt hundratalet generella anvisningar. Nyligen publicerades anvisningar om hygieniska gränsvärden för ca 150 ämnen. Styrelsen medverkar vid utarbetande av tekniska normer och standards för olika områden. Ett stort antal meddelanden rörande olika slag av skyddsåtgärder m. m. har utfärdats.

Inspektionsverksamheten på arbetsplatserna sker framför allt genom den arbetarskyddsstyrelsen underställda yrkesinspektionen. Inspektionen som är organiserad i 19 distrikt har för närvarande 360 tjänster. Inspektionen skall främja och kontrollera efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen och därav följande anvisningar och bestämmelser. Samtidigt söker inspektionen att stödja det lokalt bedrivna skyddsarbetet.

Arbeterskyddsstyrelsen handhar typgranskning av maskiner samt medverkar genom yrkesinspektionen med förhandsgranskning av byggnadsritningar i samband med att frågan om byggnadslov prövas.

3.4 Branschstöd till arbetsmiljöförbättringar

I de branschutredningar som företas inom industridepartementet och statens industriverk tas arbetsmiljön numera alltid upp till behandling. I några fall har förslag om stöd till arbetsmiljöförbättringar framförts.

Gjuteriutredningen föreslog stöd till arbetsmiljöförbättringar inom gjuterierna. Något sådant stöd i särskild ordning har ej kommit till stånd, men däremot har genom STU och STU:s ergonomilaboratorium flera projekt kommit till stånd som avser att utveckla teknik och hjälpmedel för att förbättra arbetsmiljön i gjuterierna.

Grafiska kommittén har i sitt betänkande (SOU 1974: 35) bl. a. föreslagit statligt finansierad information till i första hand de mindre företagen med omodern produktionsteknik. Därvid skall även arbetsmiljöfrågorna beaktas. För ändamålet föreslås två konsultbefattningar bli inrättade. Förslagen övervägs f. n. i industridepartementet.

På en rad olika branschområden har parterna bildat speciella arbetsgrupper mot buller och andra miljöproblem. Dessa grupper har initierat forsknings- och utvecklingsprogram som i flera fall fått statligt stöd.

3.5 Statsbidrag till miljövardande åtgärder inom industrin

Sedan år 1969 lämnar naturvårdsverket statsbidrag till åtgärder som avser att minska föroreningar i luft och vatten från industrier samt buller i omgivningen. Kungörelser om miljövardande åtgärder inom industrin (SFS 1969: 356, SFS 1972: 281 samt SFS 1974: 421). Inriktningen av bidragen liksom bidragens storlek har ändrats vid ett par tillfällen. Kungörelsen var ursprungligen avsedd att gälla i fem år, men förlängdes år 1974, med vissa inskränkningar och tillägg, att gälla till utgången av budgetåret 1974/75.

Bidrag kan under budgetåret 1974/75 utgå med högst 25 % av kostnaden för åtgärder som minskar vatten- eller luftföroreningar eller buller från industriella anläggningar. Företrädesvis bör bidrag utgå inom bransch eller företag där reningsåtgärder av någon omfattning tidigare ej vidtagits. Men även i branscher där betydande insatser redan gjorts kan bidrag utgå för åtgärder som bedöms som särskilt angelägna. Därtill kan bidrag med maximalt 50 % av kostnaden utgå för försöksanläggningar i full skala som är av allmänt intresse.

Motiv för att ge högre bidrag till försöksanläggningar i full skala är att tekniska eller ur andra synpunkter acceptabla lösningar saknas i fråga om vissa miljöproblem. Valet av procentsats skall återspegla den utvecklingsnivå som den enskilda åtgärden ligger på. Högsta bidragsprocent kan tillämpas när tekniken tidigare är helt oprövad. Ärenden avgörs av Kungl. Maj:t om högre bidrag än 25 % av kostnaden skall tillämpas.

Under vinterhalvåret 1971/72, 1972/73 och 1973/74 infördes förhöjda bidrag med under första perioden 75 % och under de två senare perioderna med 50 %. Under perioderna med förhöjt bidrag märktes en avsevärd uppgång i antalet ansökningar.

För båda bidragsformerna gäller att miljövårdsåtgärderna skall framstå som angelägna ur allmän synpunkt samt att anordningarna kan antas bli utnyttjade under så lång tid att kostnaderna ter sig försvarbara. Vidare gäller att bidrag endast kan utgå till industriella anläggningar som tagits i drift före den 1 juli 1969. Kungl. Maj:t kan i särskilda fall bevilja undantag från denna regel. Men avsikten är således att bidraget skall avse äldre anläggningar där företaget vid anläggningens tillkomst inte hade att räkna med de skärpta krav på miljön som senare aktualiserats. Anläggningar som tillkommit efter 1 juli 1969 skall i princip fylla gällande krav utan att speciella bidrag skall utgå därför.

Bidragsberättigade kostnader är direkta investerings- och konstruktionskostnader för åtgärder som vidtas av miljövardsskäl. Bidrag utgår ej för drift och underhåll av anläggning. Även till kostnader för instrument och anordningar för löpande kontroll av utsläpp kan bidrag lämnas. Utgifter för utredning berättigar ej till bidrag, om ej särskilda skäl

föreligger. Däremot utgår bidrag till konstruktionsritningar för reningsanordning som utförs.

Bidragen avser förbättringar av miljön i industrins omgivning. Många av de åtgärder som vidtas härför har emellertid även positiva effekter på de berörda företagens arbetsmiljö. Detta gäller bl. a. installationer av nya och förbättrade avsugningssystem som ofta utförs i samband med installation av reningsutrustning samt vid åtgärder för bullerbekämpning. Till en början intog naturvårdsverket ståndpunkten att om en ansökan om bidrag avsåg en åtgärd som hade effekter både på den yttre miljön och arbetsmiljön gjordes avdrag med den del som kunde anses avse arbetsmiljön. Senare har man ändrat inställning och naturvårdsverket betraktar numera effekter på den inre miljön som ett positivt argument i samband med bedömning av ansökan. Reducering förekommer således ej numera för åtgärder som har effekter på arbetsmiljön. Däremot beviljas inte bidrag för åtgärder som i huvudsak avser arbetsmiljön.

Från och med bidragsgivningens början i februari 1970 till och med maj 1974 har totalt 666 milj. kr. beviljats i bidrag till sammanlagt 1 285 anläggningar enligt uppgifter från naturvårdsverket. Fördelningen på industribranscher framgår av tabell 1 i det följande. Industrin har investerat ca 1 700 milj. kr. i bidragsberättigade miljövårdsåtgärder. Investeringarna i bidragsberättigade vattenvårdsåtgärder uppgår till ca 1 100 milj. kr. och bidragen till 405 milj. kr. För de luftvårdande åtgärderna har industrin investerat sammanlagt ca 600 milj. kr. och bidrag har beviljats med 261 milj. kr. Effekterna av dessa investeringar har varit avsevärda. Som exempel kan nämnas att den vanligast förekommande luftvårdsåtgärden, stoftavskiljning, minskat de totala stoftutsläppen i landet med 661 ton/dygn. Bidragen till bullerbekämpande åtgärder har hittills varit relativt obetydliga.

Tabell 1. Fördelningen av bidragen på industribranscher.

	Investerings- kostnad milj. kr.	Beviljat bidrag milj. kr.
Skogsindustri	703,9	261,8
Metallurgisk industri	380,0	170,9
Jord-, sten- och mineralullsindustri	167,4	78,1
Livsmedelsindustri	141,8	51,8
Kemisk och kemisk-teknisk industri	101,5	40,2
Ytbehandlingsindustri	101,7	38,9
Textil- och garveriindustri	29,5	13,1
Övrig industri	30,2	11,6
	1 656,0	666,4

4 Tidigare utredningar och ställningstaganden i regering och riksdag

Arbetsmiljöfrågan har under senare år i flera sammanhang varit aktuell i regeringens och riksdagens arbete. Framställningar motionsvägen om stöd till arbetsmiljöförbättrande åtgärder har framförts vid åtskilliga tillfällen.

Statsmakterna har ställt sig positiv till olika former av stöd för arbetsmiljöns förbättring. Det har bl. a. gällt utbyggnad av arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens resurser, stöd till forskning, utbildning och information beträffande arbetsmiljön och stöd till försöksverksamhet på det företagsdemokratiska området. Genomgående har dock krav på direkt ekonomiskt stöd till arbetsmiljöförbättringar avvisats.

Denna inställning omfattas också av arbetsmarknadens parter. Flera skäl har anförts för denna uppfattning. Genom att en god arbetsmiljö betraktas som en del av arbetsförhållandena och kostnaderna härför som en del av produktionskostnaderna kan arbetsmiljösynpunkter komma in på ett tidigt stadium i företagets planering. På så sätt kan problemen undvikas i stället för att man genom tilläggsåtgärder i efterhand försöker avhjälpa problemen. Ett stöd insatt vid ett visst tillfälle får lätt effekten att de företag som varit ute i god tid och redan löst sina problem går miste om stödet, medan de företag som skjutit problemen framför sig premieras genom att de får del av stödet. Införande av stödåtgärder på ett område kan eventuellt leda till en allmän ovilja bland företagen mot att vidta åtgärder utan att speciella stödåtgärder erbjuds.

Arbetsmiljöutredningen (SOU 1972: 56) lade fram sitt första betänkande 1972, där framför allt de institutionella och organisatoriska formerna för arbetarskyddet behandlas. På grundval av betänkandet beslöts år 1973 viktiga ändringar i arbetarskyddslagstiftningen m. m.

Arbetsmiljöutredningen, i vilken bl. a. arbetsmarknadsparterna är representerade, anför följande argument mot tanken på ekonomiskt stöd för arbetsmiljöförbättringar:

- kostnaderna för en god arbetsmiljö är en del av produktionskostnaderna och bör betalas av produktionen
- det är ytterst svårt att skilja kostnaderna för arbetsmiljöinsatser från kostnader för produktionen i övrigt
- ett stödsystem igångsatt vid ett tillfälle kan innebära en diskriminering av dem som åtgärdat sina arbetsmiljöproblem innan systemet satts igång
- möjligheten att få stöd kan leda till att företagen rent allmänt eftersätter arbetsmiljön i avvaktan på att statligt stöd skall ugå
- en förskjutning av ansvaret för arbetsmiljön från företagen till det allmänna står i strid med de principer arbetarskyddslagstiftningen vilar på

— genom bidrag kan man stimulera till olika slag av skyddsinstallationer, medan den effektivaste metoden många gånger är att ändra själva produktionsprocessen.

I prop. 1973: 130 anförde departementschefen på grundval härav:

”De förbättringar i arbetsmiljön som utredningens förslag syftar till kan i en del fall fordra ekonomiska insatser av betydande omfattning för de berörda företagen. När det gäller denna fråga är utredningen enig om att kostnaderna för arbetsmiljöförbättrande åtgärder skall vara en del av företagens produktionskostnader. Det är enligt min mening av grundläggande betydelse att denna princip om att kostnaderna för arbetsmiljön skall bäras av produktionen så entydigt kan slås fast i detta sammanhang på grundval av en enig uppfattning hos både arbetstagar-
nas och arbetsgivarnas organisationer.”

Socialutskottets majoritet anslöt sig liksom riksdagen till samma princip vid behandlingen av prop. 1973: 130 (SoU 1973: 25). Socialutskottet intog samma ståndpunkt i utlåtande över motioner till 1974 års riksdag med förslag om statligt ekonomiskt stöd till förbättring av arbetsmiljön (SoU 1974: 4). Riksdagen biföll emellertid efter lottning den åsikt som företrädades av motionärerna, och begärde av regeringen ett förslag till statliga stödåtgärder för förbättring av arbetsmiljön.

Frågan om statligt stöd till förbättring av arbetsmiljön har även aktualiserats av några branschutredningar. Gjuteriutredningen föreslog i sitt betänkande Svensk Gjuteriindustri (Svenska Gjuteriföreningen) sid. 187, statligt ekonomiskt stöd till miljövårdsåtgärder inom gjuterierna. I prop. 1973: 57 avvisades tanken på sådant stöd och departementschefen anförde:

”Det FoU-arbete (forsknings- och utvecklingsarbete) som delvis med statliga medel bedrivs på arbetsmiljöområdet liksom en utveckling mot större enheter med mer avancerad produktionsteknik innebär att förutsättningar skapas för att betydande delar av branschens problem i detta avseende skall kunna lösas. Av dessa skäl bör statliga åtgärder för gjuteriindustrin enligt min mening huvudsakligen inriktas på att skapa konkurrenskraftiga enheter, som själva kan bära kostnaderna för angelägna miljöförbättringar.”

Frågan om stöd till arbetsmiljöförbättringar inom gjuterierna berördes varken av näringsutskottet (NU 1973: 37) eller i riksdagsdebatten.

5 Hur kan arbetsmiljön förbättras?

För att arbetsmiljön skall kunna förbättras krävs först och främst att problemen uppmärksammas och att krav på förbättringar förs fram. Grunden för en förbättrad arbetsmiljö är således bl. a. att det finns en lokal arbetarskyddsorganisation med skyddsombud, huvudskyddsombud och anknutna experter såsom skyddsingenjör, företagsläkare etc. Denna organisation har redan tidigare spelat en stor roll och dess betydelse har genom 1973 års ändringar i arbetarskyddslagen ytterligare framhävt. Sedan problemen har uppmärksamats och krav på förändringar förts fram krävs kunskaper om hur problemen skall lösas. Här är forsknings- och utvecklingsarbete liksom utbildnings- och informationsverksamheten av stor betydelse. Exempel på viktiga insatser inom det senare området är det arbete som utförs i Arbetarskyddsnämnden.

Det finns några undersökningar i vilka man sökt belysa de skilda faktorer som påverkar arbetsmiljön. I en av delundersökningarna i LO:s utredning *Insyn i arbetsmiljön* tillfrågades 253 skyddsombud som genomgått LO:s tvåveckors-kurs för skyddsombud om vad de ansåg vara orsakerna till att miljöproblem inte åtgärdades. Svaren framgår av nedanstående tabell.

Tabell 2. Orsaken till att miljöproblem inte åtgärdas (mer än ett svarsalternativ får ifyllas).

Orsaker	% av svaren
Ointresse från skyddstjänstemannens sida	10
Ointresse från företagsledningens sida	70
Inga tekniska möjligheter till åtgärd	80
Hälsoriskerna anses ej överhängande	77
Ekonomiska skäl	100
Andra skäl	27

Källa: *Insyn i arbetsmiljön* — Utbildning — effekt, Prisma — LO, Stockholm 1972, sid. 11.

Alla svarande har pekat på de ekonomiska motiven. Svaret på frågan säger dock inget om vilken tyngd de olika motiven har då mer än ett alternativ kunnat nämnas och någon rangordning inte gjorts.

Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet genomförde 1972 på uppdrag av Delegationen för de små och medelstora företagen en studie av arbetarskyddet inom den träbearbetande industrin. Undersökningen omfattade ett stickprov om 100 företag med mellan 10 till 200 anställda. I en av frågorna ombads företagsledarna ange vilka faktorer de ansåg bidra till en god arbetsmiljö. Svaren framgår av nedanstående tabell.

Tabell 3. Vilka faktorer anser företagsledarna bidra till en god arbetsmiljö (mer än ett svar bör ifyllas).

Faktorer	Mycket bidra- gande	Inte alls bidra- gande	Vet ej	Ej svar	Totalt
Företagets goda ekonomi	94	3	2	1	100
Ett aktivt intresse för att förbättra de anställdas arbetsvillkor	97	1	1	1	100
Tidigare svårigheter att behålla van, yrkesutbildad arbetskraft	39	44	15	2	100
Prestigetänkandet; det offentliga trycket är stort	28	59	12	1	100
Yrkesinspektionen gör täta kontroller	40	54	5	1	100
Krav från yrkesinspektionen med hot om åtgärder	32	62	5	1	100
Rädsla för produktionsbortfall	51	41	7	1	100
Ett gott samarbete mellan ledning och anställda vad gäller arbets- miljöfrågor	98	1	1	—	100
Införande av företagshälsovård enligt överenskommelser mellan LO och SAF	52	28	18	2	100

Källa: Magnusson, Dan, m. fl.: Arbetarskyddet inom den träbearbetande industrin, Delegationen för de mindre och medelstora företagen (stencil, Industridepartementet 1972 sid. 77.)

Såväl samarbetet mellan ledning och anställda som företagsledningens intresse för arbetsmiljöfrågor och företagets ekonomi spelar enligt undersökningen en stor roll. Även yrkesinspektionen tillmäts en betydande vikt.

De åtgärder som skall vidtagas för att förbättra arbetsmiljön kan självfallet skapa finansieringsproblem. Några mer omfattande undersökningar av vilken roll kostnaderna spelar för arbetsmiljöförhållandena synes dock inte finnas. I allmänhet tillskrives kostnaderna en stor och i regel avgörande roll för vilka åtgärder som blir vidtagna. De anställdas och yrkesinspektionens framstötter om förbättringar besvaras i den mån de inte leder till åtgärder, av företagsledningar ofta med att man inte har råd att genomföra åtgärden som kostar lite eller ingenting alls ändå förblir ogjorda. Det är uppenbarligen inte ekonomin som är den enda avgörande faktorn som bestämmer vilka åtgärder som blir vidtagna. Kunskaper och intresse liksom förekomsten av initiativ och påtryckningar spelar en betydande roll. Samtidigt torde de ekonomiska motiven ofta vara de avgörande. Speciellt bland företag med dålig lönsamhet och dålig likviditet torde det i många fall förhålla sig så att man med hänsyn till den ekonomiska situationen endast genomför en del av de erforderliga åtgärderna.

I många fall kan väsentliga förbättringar av arbetsmiljön endast åstadkommas genom nybyggnad av lokaler, nyinköp av maskiner, föränd-

ringar i produktionsprocessen eller liknande genomgripande förändringar. I sådana fall kan man inte särskilja vad som specifikt är en arbetsmiljöförbättring. I själva verket är det många gånger så att de mest omfattande och betydelsefulla åtgärderna för att förbättra den fysiska arbetsmiljön är de fortlöpande investeringar som görs i företagen av ekonomiska och/eller tekniska skäl. Äldre och slitna maskiner innebär större olycksfallsrisker, avger mer buller, medför sämre arbetsställningar etc. När en ny maskin inköps innebär det i allmänhet ökad produktivitet och man får en arbetsmiljöförbättring på köpet. Denna förbättring kan oftast inte definieras som en särskild kostnad.

I sammanhanget skall framhållas att det inte råder något entydigt samband mellan nyinvesteringar och arbetsmiljöförbättringar. I vissa fall kan också arbetsmiljön försämrast vid nyinvesteringar och införande av ny teknik. Modernare maskiner har ofta högre hastighet vilket kan medföra ökat buller. Vanligare är emellertid att modern produktionsteknik är fysiskt mindre påfrestande, men att den däremot medför en försämrad psykisk miljö i form av ökad monotoni, ökad bundenhet i jobbet, mer kortcykliska arbeten och lägre krav på operatörens yrkeskunnande. Införandet av nya kemiska substanser i arbetslivet är en annan faktor som medverkat till nya arbetsmiljöproblem.

Insatserna för att förbättra arbetsmiljön kan vara av skilda slag. I samband med frågan om ekonomiskt stöd kan det vara lämpligt att skilja på följande tre former.

1. Tilläggsåtgärder som enbart har effekt på arbetsmiljön. Hit hör exempelvis bättre ljudisolering genom ljuddämpande material i tak och på väggar, bättre ventilation, halkfria golv, inmontering av bättre ljus. Dessa åtgärder påverkar inte produktionsprocessen utan har endast effekter på arbetsmiljön.

2. Tilläggsåtgärder som har effekter på arbetsmiljön men som samtidigt tekniskt eller organisatoriskt påverkar produktionen och produktiviteten. Effekten på produktiviteten kan vara positiv eller negativ. Som exempel kan anföras flera eller förlängda arbetspauser, pausutrymmen för personalen, bullerdämpande kåpor på maskiner som tar bort buller men som samtidigt försvårar operatörens arbete och underhållsarbetet. Andra exempel är robotar som eliminerar ett riskfyllt arbetsmoment men som samtidigt kan innebära en billigare produktion. Kostnaderna för dessa förändringar kan normalt inte fördelas med någon större precision mellan arbetsmiljöåtgärder och produktionstekniskt motiverade åtgärder.

3. Åtgärder som innebär en radikal förändring av hela produktionssystem innebärande att annan produktionsteknik kommer till användning, nya material utnyttjas etc. Som exempel kan anföras byte av sprängämne i gruvor och övergång från boktryck till offsettryck inom den grafiska branschen. Vid förändringar av denna typ är det helt

omöjligt att urskilja vad i investeringen som skall hänföras till arbetsmiljöförbättringar och vad som skall betraktas som produktionstekniskt motiverade förändringar. Förändringar i organisation och arbetsfördelning är ofta att hänföra till denna typ av åtgärder. När det gäller förändringar i arbetets organisation är det mycket svårt att fastställa såväl effekterna på arbetsmiljön som de kostnader som förändringen innebär och som är att hänföra till arbetsmiljön.

6 Kostnader för och ekonomiska effekter av arbetsmiljöförbättringar

6.1 Kostnader för arbetsmiljöåtgärder

Kostnaderna för tilläggsåtgärder för förbättring av arbetsmiljön är i regel av två slag. Det ena är kostnaderna för inköp och installation av apparater och tillbehör. Som exempel kan nämnas kåpor för bullerdämpning, ventilationsanläggningar, lokaler och utrustning för omklädning, lunchrum etc. Den andra typen av kostnader gäller expertkunnande för att analysera problemen och föreslå lämpliga lösningar. Nedan diskuteras och exemplifieras kostnader för skilda slag av arbetsmiljöförbättringar. En mer omfattande exemplifiering uppställd branschvis återfinns i bilaga B.

6.1.1 Belastningsproblem, ergonomiska problem och fysisk ansträngning, fysiska olycksfallsrisker

Hälften av de tillfrågade i LO:s medlemsenkät Risker i jobbet (Prisma-LO 1970), sade sig ha belastningsproblem på arbetsplatsen. Om siffran är representativ innebär det att hälften av LO:s medlemmar eller ca 800 000 personer har dessa problem. Några uppskattningar av kostnaderna för att förbättra arbetsplatserna vad avser tunga lyft och andra belastningar finns inte. Åtgärderna kan i vissa fall vara mycket begränsade, inköp av en sittriktig stol, en mindre modifiering av en maskin, etc. I andra fall kan det röra sig om att delar av en tillverkningsprocess måste automatiseras eller att fjärrmanövreringsutrustning måste anskaffas. Då kan utgifterna bli ett par hundra tusen kronor eller mer för en arbetsplats.

Åtgärder för att förebygga olycksfall består ofta i tilläggsutrustning för maskiner samt i personlig skyddsutrustning. Kostnaderna för den personliga skyddsutrustningen är i regel obetydliga, ofta ej mer än några hundra kr. per år och person. Utgifterna för tilläggsutrustning för maskiner och verktyg varierar kraftigt. Kastskydd på en motorsåg och liknande enkla skyddsanordningar kostar ca 50 kr. Förarskydd på en traktor och uppvärmningsanordning för en traktorhytt kostar vardera 1 000 kr. Grindskydd på en excenterpress kostar ca 6 000 kr., medan skydd för en kantpress enligt senaste pressanvisningarna kan kosta 20—

25 000 kr. Sistnämnda belopp kan förefalla högt, men innebär likväl ofta endast ca 10 % av maskinens inköpspris.

6.1.2 Buller

Enligt LO:s medlemsenkät **Risker i jobbet** är buller det näst största miljöproblemet. 40 % av LO:s medlemmar upplever bullerproblem på arbetsplatserna.

Buller kan bekämpas på olika sätt, genom ändring och modifiering av maskiner och processer (eliminering av bullerkällan), genom begränsning av ljudets direkta utbredning, genom inkåpning el. dyl. eller genom begränsning av det reflekterade ljudet med ljudupptagande väggar och tak.

Ändring av maskiner och i processer är i regel det effektivaste och billigaste sättet att minska buller. Dvs. själva åtgärden är ofta billig, medan kostnaderna för att identifiera bullerkällan och finna alternativa lösningar ofta är betydligt större. En genomgång av ett antal exempel på kostnader för ändring av maskiner visar att kostnaden i flera fall uppgår till högst 1 % av maskinkostnaden. Modifiering av en träbearbetningsmaskin kostade 300—400 kr. (ca 0,5 % av investeringsutgiften), medan modifiering av en pappersmaskin inte medförde några merkostnader, då vissa av förändringarna medförde besparingar som uppgick till ett lika stort belopp som merkostnaderna. Förutom de tekniska svårigheterna har man emellertid dryga utgifter för att identifiera bullerkällan och för att utforma åtgärder samt för eventuella driftavbrott under utredningstiden. I inget av de insamlade exemplen uppgår dock utgiften för att ändra en maskin eller en process till mer än 5 % av maskininvesteringen.

Inkåpning är ofta enda sättet att dämpa buller från maskiner som inte går att modifiera. Inkåpningen kan medföra problem för operatörer vid drift och vid översyn. Då så är fallet kan fristående flyttbara skärmar användas i stället för kåpor. Inkåpning kräver inga avancerade utredningar och monteringen är relativt enkel. Exempel pekar på att inkåpning av en maskin normalt kan göras för 5—10 % av maskinkostnaden, i besvärliga fall upp till 30 % av maskinkostnaden. Vad gäller metallbearbetningsmaskiner (ex. stansar och borrar) har i några fall utgifterna uppgått till ca 10 000 kr. för en inkåpning. För denna summa har man då fått en speciell bur som omsluter hela maskinen samt belysning och ventilation i buren.

I de fall då modifiering och inkåpning inte är möjlig återstår endast lokaldämpning, vilket ofta dessutom är ett bra komplement till de andra två åtgärderna. Ljuddämpande material som fästes på hårda väggar och tak fångar upp inemot 90 % av det ljud som annars reflekteras. Flera lämpliga material tillverkas av byggmaterialindustrin och monteringen är mycket enkel. Utgifterna uppgår till 20—50 kr/m² inklusive monte-

ring, vilket ofta endast utgör några procent av bygginvesteringen.

Bullerproblemen är relativt väl kända och i många branscher finns problemen kartlagda. Så anges exempelvis utgifterna för att lösa ljudproblemen inom byggelementindustrin till 19 milj. kr. eller 5 500 kr. per anställd.

6.1.3 Klimat- och luftproblem

Med klimat förstås luftens temperatur, fuktighet och hastighet. Luftföroreningar förekommer som partiklar eller gaser. Då man önskar förbättra luftförhållandena i en arbetslokal krävs ofta kontakt med olika företag som tillhandahåller fläktutrustning, el-installationer, sanitetsinstallationer, kyltekniska installationer och automatik.

Branschen har under de senaste åren huvudsakligen varit inriktad på ventilation av kontorshus, då efterfrågan på ventilation av industrilokaler varit mycket begränsad. Principer från kontorsventilationens område har i några fall kritiklöst överförts till verkstäder med dåligt resultat. I större industrilokaler kan ventilationsfrågan vara mycket svårlost. Stora utrymmen samt förekomsten av värmeavgivande maskiner, stora portar etc. medför problem. Kostnaderna för ventilation av en industrifastighet uppgår i enklare fall till 2—3 % av byggkostnaden, i svårare fall inte sällan till 10—15 % av byggkostnaden. I industrilokaler är man ofta tvingad att komplettera den allmänna lokalventilationen med punktventilation vid arbetsplatser med speciella problem. En dammskiljare för en handhållen borrar maskin kostar t. ex. ca 5 000 kr.

Förutom installation av ventilationsanläggningar har man att räkna med driftkostnader. En enkel tumregel är att driftkostnaden är lika stor som den årliga kapitalkostnaden.

6.1.4 Belysning

Belysningen är kanske den miljöfaktor som är enklast att isolera och kostnadsberäkna. Belysningsstandarden i arbetslokaler mäts traditionellt i lux (infallande ljus i horisontalplanet), och lux-värdesrekommendationer finns för olika arbetsplatser. Lux-talet är dock ett otillräckligt mått på ljusstandarden. Det tar ej hänsyn till reflexer, ljusfärg och många andra förhållanden som påverkar resultatet. Ett bättre mått är luminansen, dvs. det från arbetsytorna reflekterade ljuset. Den ensidiga betoningen av lux-värdet har medfört att många arbetsplatser har tillräcklig utstrålade ljusmängd men trots detta undermåliga belysningsförhållanden.

Kostnaden för installation och drift av industribelysning överstiger i regel inte 0,5 % av lönekostnaden. Det innebär att kostnaderna är endast några kr./m² golvyta. Av kostnaden för belysning är 50 % el-kostnader, 35 % kostnader för armatur och installation, medan lampor och underhåll uppgår till ca 15 %. Dålig belysning hänger ofta samman

med bristande underhåll. Armaturen rengörs för sällan, trasiga lampor byts ej ut etc.

Höga belysningseffekter kan medföra fördyrande ventilations- och temperaturhållningskostnader. Det kan bl. a. vara fallet i livsmedelsindustrin där temperaturen måste hållas låg.

6.1.5 *Kostnader för att förbättra den sociala och psykiska arbetsmiljön*

Det råder ingen klar åtskillnad mellan de åtgärder som är avsedda att förbättra den fysiska arbetsmiljön och de som är avsedda att förbättra den sociala och psykiska arbetsmiljön. Exempelvis innebär en sänkning av bullernivån både att riskerna för hörselskador minskas och att samtal mellan de anställda underlättas. En omfördelning av arbetsuppgifter, som ger den enskilde ett mer varierat arbete, medför både att arbetet blir mindre ensidigt vad gäller den fysiska påfrestningen och att arbetet blir mer omväxlande och stimulerande.

På samma sätt kan man i många andra fall med en och samma åtgärd uppnå förbättringar av arbetsmiljön i flera avseenden. En olägenhet i arbetsmiljön kan förstärkas om den uppträder i kombination med andra faktorer. Det är därför lämpligt att behandla alla arbetsmiljöfaktorer i ett sammanhang.

Kostnaderna för att underlätta sociala kontakter i arbetet och göra arbetet mer stimulerande och kvalificerat varierar starkt mellan olika typer av tillverkning. I vissa fall måste maskiner flyttas och lokaler förändras för att möjliggöra en ur arbetsmiljösynpunkt bättre produktionsuppläggning. I andra fall krävs inga som helst förändringar i maskiner och lokaler utan de önskade resultaten kan åstadkommas genom ändringar i organisation, arbetsfördelning, administrativa rutiner o. dyl. Kostnaderna för dessa typer av förändringar begränsar sig i huvudsak till kostnader för utredningsarbete om vilka förändringar som skall genomföras samt utbildningskostnader för att introducera de nya rutiner och arbetsmönster som önskas. I enkla fall räcker det med att berörd personal får tillfälle att diskutera igenom och besluta om hur de vill ändra på arbete och organisation. I mer komplicerade fall kan omfattande utredningsarbete av externa konsulter erfordras och därefter omfattande utbildning.

6.1.6 *Översiktliga uppgifter om kostnader för fysiska arbetsmiljöförbättringar*

Några allmänt accepterade beräkningar av kostnaderna för att åstadkomma en god fysisk arbetsmiljö saknas i huvudsak. Vissa enskilda uttalanden kan dock förtjäna att återges.

Professor Gideon Gerhardsson, SAF, (Arbetsledaren 1970/19) har angivit kostnaderna för de vanligaste miljökomponenterna till ca 10 %: "Om investeringskostnaderna i övrigt ligger på 1 000—1 500 kr/m² golv-

yta kan en god belysning kosta 10 %, dvs. 100 kr., ventilation ytterligare 10 %, bullerbekämpning 10 % till". Även yrkesinspektör Bengt Springfeldt har uppskattat kostnaderna till denna storleksordning (se Teknisk Tidskrift nr 23/74. Uppskattningen vad gäller buller och ventilation stöds av andra uppskattningar, men belysningskostnaderna anges av andra till betydligt lägre värden. En tillverkare av ventilationsutrustning anger kostnaden för ventilation till ca 6 % av byggkostnaden, då byggkostnaden sätts till 200 kr./m³. Dessa uppgifter avser i första hand kostnader i samband med nyinvesteringar. Kostnaderna för att åstadkomma god miljö i gamla lokaler och gamla produktionsapparater är ofta högre än för att åstadkomma motsvarande resultat i samband med nyinvesteringar.

Den enda mer omfattande beräkningen av kostnader för att åtgärda problem i den existerande industrimiljön är en beräkning publicerad 1972 som gjorts av en konsult inom miljöområdet, C. O. Elvingsson. Hans beräkningar utgår från uppgifter om kostnader som han fått fram i sin konsulterande verksamhet. Beräkningen omfattar kostnader för åtgärder mot buller och luftföroreningar så att gällande normer från arbetarskyddsstyrelsen inte överskrids och gäller ca 14 500 företag i den tillverkande industrin samt gruvor, jord- och stenbrott. För ca 2 000 företag har beräkningarna gjorts i detalj. För 4 000 företag bygger beräkningarna på andrahandsuppgifter i kombination med jämförelse med företag med samma typ av produktion. Från dessa 6 000 företag har därefter analogiberäkningar gjorts för resterande företag. Beräkningarna resulterar i investeringsutgifter om 20 miljarder kr. Utslaget på 10 år och inkluderande driftkostnaderna uppgår de årliga kostnaderna till 3 miljarder kr. Uppskattningen av de erforderliga investeringarna bransch för bransch framgår av följande uppställning.

	milj. kr.	Fördelat/anst. tkr.
Gruvor	838	93
Livsmedelsindustri	747	14
Textil	178	7
Läderindustri	73	8
Träindustri	659	10
Massa — papper	1 280	28
Grafiska (ej förlag)	415	15
Kemisk, kem-tekn	935	33
Gummivaruindustri	175	5
Jord- och stenindustri	3 174	81
Järn- och stålindustri	2 250	47
Metallvaruindustri, mek. verkstad	8 674	42
Elmaskinindustri	1 301	35
Totalt	20 699	

Då Elvingsson inte närmare redovisat sitt källmaterial är det svårt att uttala sig om hur pass tillförlitliga dessa beräkningar är. Jämförelsema-

terial saknas i stor utsträckning. I de få fall andra personer gjort beräkningar av samma typ har man i flera fall uppgivit avsevärt lägre siffror än Elvingsson. Vid behandlingen av uppgifterna måste man vidare beakta att beräkningen är helt teoretisk. Skulle de beräknade åtgärderna genomföras i hela industrin skulle det ta avsevärd tid. Under den tiden skulle en rad av problemen försvinna till följd av den normala investeringsverksamheten, strukturrationaliseringar etc. samtidigt som ambitionsnivån vad avser arbetsmiljön sannolikt kommer att höjas.

6.2 Intäkter och besparingar av arbetsmiljöförbättringar

De positiva ekonomiska effekterna av arbetsmiljöförbättringar är självfallet ännu svårare att beräkna än kostnaderna. De positiva effekterna kan förväntas på flera olika nivåer.

För företagen kan besparingarna vara sänkta personalkostnader genom färre olycksfall, sänkt personalfrånvaro och mindre personalomsättning, bättre trivsel och bättre samarbete i arbetet. I en nyligen publicerad undersökning¹ bland varvsarbetare angavs dålig arbetsmiljö som det främsta skälet för vantrivsel i arbetet. Liknande uppgifter finns från andra branscher. Det finns alltså argument för att investeringar i bättre arbetsmiljö kan vara lönsamma investeringar även ur traditionellt företagsekonomiskt perspektiv.

De stora kostnaderna till följd av dålig arbetsmiljö drabbar dock i första hand individen och samhället. En avsevärd del av de kostnader som samhället lägger ned på sjukvård och arbetsmarknadspolitiska åtgärder är en följd av brister i arbetsmiljön. De som drabbas fysiskt tas om hand inom sjukvården, de som drabbas psykiskt tvingas många gånger lämna sina arbeten och behöver då stöd av samhället i någon form. Uppgifter om individernas och samhällets utgifter till följd av dålig arbetsmiljö saknas i stor utsträckning. Förekommande beräkningar omfattar i regel endast kostnader för yrkesskador. Ett exempel på en sådan beräkning ingår i arbetsmiljöutredningens första delbetänkande "Bättre arbetsmiljö" (SOU 1972: 86). I en expertpromemoria har Hilding Starland beräknat kostnaderna för yrkesskador under 1969. Beräkningen omfattar tre kostnadsslag, direkta kostnader, andra kostnader och vårdkostnader. I de direkta kostnaderna ingår utbetalningar från riksförsäkringsverket (RFV) samt RFV:s administrationskostnader. I "andra kostnader" ingår företagets kostnader för rubbningar i produktionen vid sjukskrivning etc., samt de materiella skador som kan uppgå till 2,5 gånger de direkta kostnaderna. Vårdkostnader är samhällets kostnader för vård av de yrkesskadade. Promemorian redovisar följande årliga kostnader:

¹ Utförd vid Sociologiska institutionen vid Stockholms universitet

Direkta kostnader	320 milj. kr.
Andra kostnader	800 milj. kr.
Vårdkostnader	75 milj. kr.
	1 195 milj. kr.

Om till detta lägges löne- och vårdkostnader för yrkessjukdomsfallen och färdolycksfallen uppgår de totala kostnaderna för yrkesskador för 1969 till över 1 200 milj. kr. Yrkesinspektör Bengt Springfeldt har gjort en liknande beräkning för år 1968 och kommit fram till något lägre siffror. Siffrorna för 1969 innebär en årlig kostnad om 9 000 kr. för varje skada, och 400 kr. om det slås ut per anställd.

Besparingar i ett företag till följd av sänkt personalomsättning och personalfrånvaro går relativt väl att beräkna. För arbetarpersonal i industrin uppgår kostnaderna för rekrytering och introduktion av nyanställda ofta till 10—20 000 kr./anställd.

Till detta kommer kostnader för kassation, produktionsstopp, kvalitetskontroll, behov av övertid m. m. som kan följa av att nyanställd personal inte uppnått samma förmåga som personer med längre anställningstid. Dessa kostnader har i ett verkstadsföretag uppskattats vara mellan två och fyra gånger större än anställnings- och introduktionskostnaden.

Kostnaderna för personalfrånvaro består både av kostnader för överanställning till följd av frånvaro och eventuella merkostnader i produktionen i samband med att den ordinarie personalen ersätts med vikarier.

Förbättringar i arbetsmiljön påverkar emellertid inte bara personalkostnaderna, utan kan även förväntas inverka på samarbetsklimat, arbetsmoral och de anställdas vilja och intresse av att bedriva produktionen rationellt och effektivt. Dessa effekter är svårare att beräkna.

Personalomsättning och frånvaro påverkas inte bara av arbetsmiljön utan även av en mängd andra förhållanden. Det är således mycket svårt att med någon större säkerhet uttala sig om hur sambanden ser ut, och i vad mån en viss insats för att förbättra arbetsmiljön har "betalat sig" ur traditionell företagsekonomisk synvinkel i form av sänkta personalkostnader. Det finns dock flera företag som deklarerat att de anser sig ha gjort lönsamma investeringar i bättre arbetsmiljö. Ett medelstort verkstadsföretag uppger exempelvis att investeringar i bättre arbetsmiljö om 1,5 milj. kr. hade tjänats in inom två år genom sänkta kostnader för personalomsättning och personalfrånvaro. Företag som arbetat efter löpande-bandprincipen har under senare år i flera fall sökt nya lösningar av produktionsuppläggningsen. Därvid uppges att kostnader för omläggningen och kostnaderna för det ökade utrymme som den nya produktionsuppläggningsen kräver kompenseras av sänkta personalkostnader.

Ett exempel på åtgärder för förbättring av arbetsmiljön är de försök som gjorts att organisera arbetet efter principen om s. k. självstyrande grupper. Detta innebär bl. a. att en grupp anställda inom ett avgränsat

produktionsavsnitt själva organiserar och fördelar arbetet. Dessa förändringar görs för att tillmötesgå de psykologiska och sociala arbetskraven samt kraven på kontroll och inflytande över det egna arbetet. Underlåtenheter vad gäller att tillgodose dessa krav har ofta medfört mycket höga personalkostnader.

De exempel på denna typ av förändringar som finns redovisade påvisar nästan genomgående produktivitetshöjningar, ofta uppgående till mellan 5 och 15 %. Det innebär att kostnaderna för "investeringen" ofta intjänats på några få år.

De ovan anförda exemplen tar i första hand upp frågan om lönsamheten av arbetsmiljöförbättringar på kort sikt. I det korta perspektivet förefaller det som om arbetsmiljö många gånger är en lönsam investering. Samtidigt skall framhållas att i många företag, exempelvis gruvor, stenbrott, hamnar och varv, en förbättring av arbetsmiljön till den nivå personalen i dag kräver är mycket kostsam, och att dessa investeringar inte alltid kompenseras av sänkta personalkostnader och andra ekonomiska effekter.

I ett längre perspektiv framstår dock arbetsmiljöinvesteringar mer genomgående som en lönsam affär även i strikt företagsekonomiskt perspektiv. Med ett växande välbefinnande i samhället, med förbättrade levnadsförhållanden utanför arbetet och med växande utbildningsnivå kommer de företag som inte fortlöpande förbättrar sin arbetsmiljö inte att kunna dra till sig personal för sin verksamhet. Trycket från myndigheterna att förbättra arbetsmiljön kommer också att öka. Man får således räkna med att förbättringar av arbetsmiljön på kort sikt *kan* vara en lönsam investering. I den mån så inte är fallet är företagen ändå tvingade att på längre sikt förbättra sin arbetsmiljö för att över huvud taget kunna bedriva någon verksamhet. Ovanstående resonemang är främst avsett att visa att arbetsmiljöinvesteringar ofta lönar sig ur företagsekonomisk synvinkel. Avgörande för hela resonemanget om behovet av investeringar i arbetsmiljö är emellertid att dessa är nödvändiga sett från den enskilde arbetstagarens synpunkt.

7. De mindre och medelstora företagen

7.1 Arbetsmiljöförhållanden

Några säkra uppgifter finns inte som belyser huruvida de små och medelstora företagen skiljer sig från större företag vad gäller arbetsmiljöförhållandena. Från fackligt håll hävdas inte sällan att arbetsmiljön är sämre i de mindre företagen än i de större. Denna uppfattning motsvaras inte alltid av samma bedömning bland dem som arbetar i småföretag. De som hävdar att arbetsmiljön är bättre i små företag pekar bl. a. på att närheten mellan den anställda och högste chefen medför att det är lättare att få gehör för krav på förbättringar. Vidare hävdas att den sociala atmosfären, trivselen, de informella kontakterna, närheten

mellan medarbetare på alla nivåer m. fl. gynnsamma faktorer skulle medföra att de sociala förhållandena framstår som bättre i de små företagen än i de stora, och att detta kompenserar en eventuell brist vad avser de fysiska miljöförhållandena.

Som exempel på uppfattningen att arbetsmiljön är bättre i de mindre företagen kan anföras en studie av arbetarskyddet inom den träbearbetande industrin. Där ansåg 43 % av skyddsombuden och 44 % av företagsledarna att arbetsmiljön är bättre i små företag än i stora (medan 35 % respektive 22 % hade motsatt uppfattning). Som de främsta skälen till detta förhållande angav skyddsombuden att i de små företagen företagsledaren bättre lär känna och bryr sig om de anställda samt att sammanhållningen är större bland de anställda, vilket inverkar gynnsamt på arbetarskyddet.

De nära kontakterna och kamratliga förhållandena på de små arbetsplatserna skulle kunna tänkas påverka arbetsmiljön på två sätt. Den ena möjligheten är att företagsledaren, i enlighet med vad som framkom i den ovan relaterade studien av träindustrin verkligen är mer mån om personalen och därför håller en bättre arbetsmiljö än i större företag. En annan möjlighet är att den vänskapliga atmosfären utesluter i och för sig berättigade krav på förbättringar från de anställdas sida och att arbetsmiljön som följd av detta är sämre. De som företräder åsikten att arbetsmiljön är sämre i små företag hävdar att den anställda sänker sina anspråk vad gäller arbetsmiljön hellre än att driva kraven mot företagsledaren och därigenom försämma den goda stämningen på arbetsplatsen.

Antagandet att de fysiska arbetsmiljöförhållandena är sämre i de mindre företagen stöds av uppgifter om bristerna vad gäller personal, utbildning och andra resurser i dessa företag. I mindre företag saknas ofta de personer som i första hand har ansvaret för arbetsmiljön. På företagsledningssidan saknas skyddsingenjör och företagsläkare och på arbetstagsarsidan saknas skyddskommitté och ibland även skyddsombud.

I den ovan refererade studien av arbetarskyddet inom den träbearbetande industrin redovisas följande resultat angående förekomsten av skyddskommittéer i de undersökta företagen:

Tabell 4. Antal företag i undersökningen som saknade skyddskommitté uppdelat efter antalet anställda.

Antal anställda	Antal som saknar skyddskommitté	I % av samtliga tillfrågade
0 – 19	27	100
20 – 49	45	98
50 – 99	12	75
100 – 199	4	50
200 –	0	0

Källa: Magnusson, Dan, m. fl. Arbetarskyddet inom den träbearbetande industrin, Delegationen för de mindre och medelstora företagen, (stencil, Industridepartementet 1972) sid. 65.

Enligt lag skall alla företag med över 50 anställda ha skyddskommitté. Enligt denna undersökning (som bygger på ett stickprov om 100 företag) har således 16 företag (60 %) av 27 med mer än 50 anställda ingen skyddskommitté.

I en av LO genomförd undersökning inom fabriksindustriarbetareförbundets avtalsområde redovisas liknande uppgifter om låg frekvens av organiserat skyddsarbete i mindre företag. En förfrågan till 630 skyddsombud gav följande resultat.

Tabell 5. Förekomsten av organiserat skyddsarbete, skyddskommitté och skyddstjänsteman uttryckt i procent av antalet svarande.

Företagsstorlek	Organiserat skyddsarbete förekommer ej	Skydds-kommitté saknas	Skydds-tjänsteman saknas
Mindre än 10 anst.	85	92	90
11— 25 anst.	78	82	90
26— 50 anst.	56	61	81
51—100 anst.	34	31	64
101—250 anst.	7	7	49
251—500 anst.	7	0	17
mer än 500 anst.	0	0	0

Källa: Bolinder, E, Magnusson, E: Risker i jobbet. Fabriks, Prisma — LO, Stockholm 1971.

Tabell 6. Procentuell fördelning av yrkeshygieniska och ergonomiska aktiviteter genomförda dels av intern företagspersonal och dels av utomstående expertis fördelad på företagsstorlek.

Företagsstorlek	Yrkes-hygieniska mätningar genomförs %	Ergonomiska utredningar genomförs %	Utomstående expertis anlitas %
Mindre än 10 anst.	5	6	26
11— 25 anst.	10	8	24
26— 50 anst.	19	8	36
51—100 anst.	19	9	42
101—250 anst.	32	18	39
251—500 anst.	57	35	60
mer än 500 anst.	83	67	75

Källa: se tabell 5.

Just bristen på personal som kan ägna någon större tid åt arbetsmiljöfrågorna anföras ofta som en förklaring till den påstått eftersatta arbetsmiljön i de mindre företagen. I de företag där speciell skyddstjänsteman saknas är det företagsledaren som enligt lag svarar för

arbetarskyddet. Denne har ofta ingen utbildning för uppgiften och sköter dessutom en rad andra betungande uppgifter i företaget. De mindre företagen har vidare ofta svårt att avdela personal såväl för det löpande skyddsarbetet som för att sända på kurser för skyddsombud, skyddsingenjörer o. dyl.

Tillgången till företagshälsovård kan förväntas inverka positivt på arbetsmiljöförhållandena. Av totalt 71 802 registrerade arbetsställen i Sverige har endast en mindre del tillgång till företagshälsovård. Arbetsarkivstyrelsens företagshälsovårdsdelegation redovisar i en 1974 publicerad skrift följande uppgifter om antalet företagsläkare.

Tabell 7. Antal företagsläkare anställda med minst 20 tim./vecka (hel- eller deltid).

Arbetsgivare	Heltid 40—30 tim/v	Deltid 29—20 tim/v
SAF-anslutna företag (> 500 anställda)	111	23
Företagshälsovårdscentraler	107	7
Bygghälsan	18	1
Statsföretag AB	9	10
Statliga verk	12	3
Kooperativa förbundet	8	2
Primärkommuner	25	—
Landstingskommuner	32	12
Summa	322	58
Total summa	380	

Källa: Företagshälsovårdens personalresurser, Läkarna (1974 sid. 12).

En annan bidragande faktor till arbetsmiljöförhållandena i de mindre företagen är deras ekonomiska förhållanden. De tas upp till närmare behandling i det följande.

En omständighet som ibland försvårar förbättringen av arbetsmiljön i de mindre företagen är att viss apparatur som behövs för att förbättra miljön (t. ex. vissa luftfilter), endast saluförs i vissa storlekar, vilket medför en överinvestering för de mindre företagen. Det krävs således en viss minimistorlek på företaget för att en anläggning skall kunna utnyttjas fullt ut.

Flertalet studier av arbetsmiljöförhållanden tycks inte ge underlag för att hävda att storleksfaktorn är någon viktig variabel. Arbetsmiljöförhållandena tycks snarare bestämmas av branschtillhörighet och typ av produktion. Branschindelning skulle således vara en mer fruktbar grund för diskussionen av arbetsmiljöförhållandena än företagsstorleken. Detta gäller i första hand de fysiska miljöfaktorerna. När det gäller socialt

klimat, kontakter mellan anställda på olika nivåer, närhet till beslutsfattarna m. fl. faktorer som kan sägas vara av vikt för den psykiska och sociala arbetsmiljön är det större anledning att anta att företagsstorleken är en betydelsefull förklaringsfaktor.

7.2 Lönsamhet och finansiell ställning

I diskussionerna om arbetsmiljöproblemen framhålls de ekonomiska förhållandena som en orsak till brister, uteblivna åtgärder etc. Speciellt har de små och medelstora företagens ekonomiska problem framhållits. Även i den allmänna debatten om företagens villkor har bekymrade röster höjts beträffande dålig lönsamhet och låg självfinansieringsgrad i de mindre företagen.

Flera metodproblem föreligger när de ekonomiska förhållandena i de mindre företagen skall beskrivas och analyseras. Små företag har ofta en betydligt enklare redovisning än större företag. Ägaren/företagsledarens personliga löneuttag spelar ofta en roll i de små företagen som inte har någon motsvarighet i större företag.

Tillgängliga upplysningar ger inte underlag för påståendet att mindre företag i allmänhet har dålig lönsamhet. Utredningar som bygger på uppgifter om enskilda företag under flera års tid tyder på att den genomsnittliga lönsamheten är dålig, ibland mycket dålig i företag med 5—50 anställda.

Framför allt gäller detta företag i storleksordningen 5—20. I nästa grupp 51—100 anställda uppvisas däremot en god lönsamhet, i genomsnitt bättre än i de större och de verkligt stora företagen. Nästa storleksgrupp 101—500 åter uppvisar en sämre lönsamhet. Situationen är sedan bättre i företag med över 500 anställda. Förutom denna variation i genomsnittlig lönsamhet skall understrykas att variationerna inom varje grupp är större bland de mindre företagen än bland de större. Således kan även i den "lönsammaste" gruppen 50—100 anställda många problemföretag återfinnas och andelen nedläggningar, konkurser etc. kan vara väl så stor som i andra storleksgrupper.

Vad gäller finansieringen är förhållandena snarlika. Företag i storleksgruppen 21—50 anställda uppvisar den högsta ekonomiska tillväxttakten och som följd härav lägre likviditets- och soliditetstal. I övrigt framkommer inga markanta skillnader mellan de storleksgrupperna. Andelen eget kapital är i genomsnitt något lägre bland de mindre företagen än bland de större men även här återfinns en större spridning bland de mindre företagen. Man kan bland de små företagen återfinna exempel på företag som helt finansierar sin verksamhet och expansion med egna medel medan andra har en onormalt hög andel främmande kapital.

Tabell 8. Likviditet och soliditet bland 176 industriföretag i Skellefteå, Katrineholm och Kristianstad/Hässleholm A-regioner.

Antalet anställda	Likviditet 1	Likviditet 2	Eget kap./tot. kap.
5 — 20	104 %	103 %	11 %
21 — 50	91 %	108 %	11 %
51 — 100	110 %	152 %	15 %
101 — 500	114 %	162 %	18 %
Totalt	104 %	138 %	15 %

Anm.: Likv 1 = likvida tillgångar exkl. färdigvarulager/kortfristiga skulder
Likv 2 = likvida tillgångar inkl. färdigvarulager/kortfristiga skulder

Källa: Glader, M. i Småföretagens ställning i svensk industri, (statens industriverk 1974).

Sammanfattningsvis kan sägas att lönsamhets- och finansieringsförhållandena inte i någon högre grad följer storleksordningen. Variationer i dessa avseenden följer i högre grad konjunkturutvecklingen och utvecklingen i olika branscher. Generellt tycks dock gälla att spridningen inom varje storleksgrupp är större vad gäller de mindre företagen, medan större företag uppvisar större homogenitet.

8. Utredningens förslag

Utgångspunkter. Utredningen hänför till arbetsmiljöområdet, förutom traditionellt arbetarskydd även faktorer i övrigt som har betydelse för människan i arbetet. Ett sådant synsätt överensstämmer med vad som numera allmänt tillämpas. Det innebär att man vid sidan av de fysiska miljöfaktorerna som buller, temperatur, drag, luftföroreningar m. m. har att beakta de psykosociala aspekterna av arbetet. Viktiga faktorer som påverkar arbetsmiljön är exempelvis arbetets organisation, formerna för beslutfattande och löneform.

I princip varje företag har från denna utgångspunkt mer eller mindre akuta arbetsmiljöproblem. Samtidigt som vissa problem löses kommer nya problem och behov ständigt till, som följd av ny kunskap eller genom att anspråken på arbetsmiljön höjs. För det rent teoretiska fallet att alla arbetsplatser under en begränsad tidsperiod skulle förändras för att fylla dagens krav genom olika tilläggsåtgärder till den existerande produktionsapparaten skulle detta medföra avsevärda kostnader. Tillgängliga uppgifter tyder på att det rör sig om tiotals miljarder kronor. Att angripa problem utifrån dessa perspektiv har inte varit utredningens uppgift. Utredningen delar helt den grundläggande bedömning som arbetsmiljöutredningen gjort nämligen att kostnaderna för att förbättra arbetsmiljön måste ses som en del av produktionskostnaderna och sålunda ingå i varje företags normala investerings- och driftkostnader.

Arbetsmiljön förändras vid investeringar. Allmänt sett finns det anledning understryka, att de mest konstruktiva insatserna för att förbättra arbetsmiljön normalt görs i samband med större investeringar i ett företag. Som närmare redovisas i bilaga C svarar samhället genom sitt stöd i en rad former till investeringar i mindre och medelstora företag för mycket betydande insatser för att förbättra arbetsmiljön.

Frågan uppkommer emellertid om det i samband med investeringsbeslut behövs regler som garanterar att erforderlig hänsyn tas till arbetsmiljökraven.

Arbetsarkyddslagen föreskriver redan nu att skyddskommittén i ett företag skall delta i planering av nya eller ändrade arbetslokaler, anordningar och arbetsmetoder och att arbetsgivaren är skyldig att lämna den information som skyddsombuden behöver för sin verksamhet. Av detta följer att investeringsärenden skall beredas i samverkan med skyddsombud och skyddskommitté vid företaget. Vad gäller investeringar som kräver byggnadslov finns en garanti för att sådant samråd kommer till stånd. Byggnadsstadgan föreskriver att byggnadslovsärenden som avser arbetslokaler skall underställas yrkesinspektionen för yttrande. Inspektionen skall i samband därmed kontrollera huruvida de anställda genom skyddsombud, skyddskommitté eller på annat sätt haft tillfälle att ta ställning till byggnadsplanerna.

Kontrollen av att personalens företrädare i skyddsfrågor genomgående kommer till tals vid investeringar som inte kräver byggnadslov är ej lika stark. Utredningen har funnit anledning att överväga huruvida särskilda garantier bör skapas för att arbetsmiljösynpunkterna blir beaktade i samband med att statligt finansieringsstöd som är en del av samhällets sysselsättningsskapande åtgärder lämnas till företag.

Förslag. Utredningen föreslår att vid statligt kreditstöd i form av hantverks- och industrilån, eller lånegaranti samt vid lokaliseringsstöd låneansökan skall vara försedd med påskrift av skyddskommitté eller skyddsombud av vilken framgår att dessa/denna beretts tillfälle att ta del av låneansökan. Det bör åligga låne- eller garantibeviljande myndighet att kontrollera att sådan påskrift återfinns i ansökan.

Utredningen har i enlighet med sina direktiv övervägt om det är möjligt att inom de totala behoven av arbetsmiljöåtgärder göra någon avgränsning som kan läggas till grund för ett stödsystem. Utredningen diskuterar därför i det följande — på grundval av överväganden som redovisas tidigare i betänkandet — om det är möjligt att skilja ut vissa arbetsmiljöproblem, vissa miljöfaktorer, vissa typer av åtgärder eller om det går att basera stöd på branschtillhörighet, företagsstorlek o. dyl.

Stöd avseende visst miljöproblem. Ett exempel på stöd som avser vissa miljöproblem är de statsbidrag som sedan 1969 kan

utgå till åtgärder som avser att förbättra den yttre miljön kring industrier.

Det är emellertid inte möjligt att direkt tillämpa ett sådant bidragssystem till att gälla även arbetsmiljön. Stödet till den yttre miljön avser endast några avgränsade fysiska miljöfaktorer nämligen buller samt föroreningar i luft och vatten. Dessa utsläpp till omgivningen kan i regel lätt lokaliseras och de erforderliga åtgärderna fastställas. De åtgärder som kan bli föremål för bidrag är normalt olika typer av reningsutrustning som har karaktär av tilläggsutrustning som inte inverkar på företagets produktion. Åtgärderna för att förbättra arbetsmiljön är däremot ofta av den karaktären att de samtidigt innebär förändringar i produktionsförhållandena.

Stödet till åtgärder för att förbättra den yttre miljön påverkar normalt inte heller företagets produktionsförutsättningar och konkurrensförhållandena mellan företagen. Detta är emellertid inte sällan fallet vad gäller åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Då avsikten är att inte påverka företagets konkurrensförhållanden är därför frågan om stöd till åtgärder som avser att förbättra arbetsmiljön betydligt svårare att lösa än stödet till den yttre miljön.

Även när det gäller sekundära effekter skiljer sig åtgärder för att förbättra den yttre miljön från åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Åtgärder för att förbättra arbetsmiljön medför naturligt nog ofta lägre personalfrånvaro, lägre personalomsättning och bättre trivsel bland personalen. Sänkt personalomsättning och minskad frånvaro medför sänkta kostnader för företaget, och ökad trivsel och ökat välbefinnande för personalen, vilket kan förväntas påverka det ekonomiska resultatet gynnsamt även om sambanden inte är enkla och entydiga. Förbättring av den yttre miljön är i regel att betrakta som en ren kostnad för ett företag. Förbättringar i arbetsmiljön medför däremot ofta besparingar som i många fall kan väga upp kostnaderna.

Även från en annan synpunkt är parallellen mellan stödet till förbättring av den yttre miljön och kravet på motsvarande stöd till arbetsmiljöförbättringar missvisande. Flertalet arbetsmiljöproblem har varit kända länge och arbetarskyddslagen (av år 1949) innehåller allmänna föreskrifter av tvingande natur om förebyggande av ohälsa och olycksfall. Även om det tidigare arbetarskyddsbegreppet nu vidgats till ett arbetsmiljöbegrepp och fler aspekter därmed räknas in i kravet på god arbetsmiljö, är det i princip inte fråga om några nya krav. När det däremot gäller kraven på den yttre miljön handlar det till stor del om nya krav som rests. Förr ansågs det vara naturligt att industrin fick släppa ut föroreningar i luft och vatten till stor del utan några restriktioner. Många företag kunde vid uppbyggnaden inte rimligen räkna med de krav som numera ställs vad gäller rening av utsläpp från industrier. I det läget ansågs det rimligt att under en övergångsperiod, i samband med att en

tvingande lagstiftning trädde i kraft, lämna statliga bidrag till äldre företag för att dessa skulle få möjlighet att anpassa sig till de nya kraven. Någon motsvarande principiellt ny situation föreligger inte vad gäller arbetsmiljökraven.

Utredningen har således inte funnit det möjligt att avgränsa ett stöd till arbetsmiljön på motsvarande sätt som skett i fråga om stöd till den yttre miljön.

Stöd till arbetsmiljön inom viss bransch. Som framgår av utredningens kapitel 3 har frågan om stöd till arbetsmiljöinsatser inom viss bransch redan tidigare aktualiserats. Branschtillhörighet framstår för utredningen som en meningsfull inledningsgrund i arbetsmiljösammanhang. Inom en bransch är företagens problem ofta likartade i frågor om en rad faktorer som bestämmer arbetsmiljön såsom produktionsteknik, material, maskiner, verktyg och organisation. Arbetsmiljöförhållandena hänger som tidigare påpekats nära samman med företagens ekonomiska förhållanden, vilka i hög grad hör samman med branschtillhörighet. Företag i branscher med dålig lönsamhet tvingas många gånger att göra avkall på de åtgärder som skulle kunna förbättra arbetsmiljön. Bransch som utgör problem ur näringspolitisk synvinkel och av detta skäl blir föremål för statlig branscutredning, är normalt också en bransch som har problem med arbetsmiljön.

Förslag. Redan nu tas normalt arbetsmiljöfrågorna upp till behandling då problem och framtidsutsikter i en bransch utreds.

Stimulansutredningen föreslår att i samband härmed även frågan om stöd till arbetsmiljöinsatser i branschen regelmässigt övervägs.

Stöd avseende viss arbetsmiljöfaktor. Tanken att begränsa ett stöd för arbetsmiljöförbättringar till viss arbetsmiljöfaktor (exempelvis buller, kemiska hälsorisker) har utredningen funnit mindre tilltalande. Förutom tidigare angivna skäl skall här tillfogas att ett betraktelsesätt där varje miljöfaktor behandlas för sig trots deras inbördes nära sammanhang står i strid med den aktuella utvecklingen på arbetsmiljöområdet. Det tidigare angreppssättet att koncentrera sig på en miljöfaktor i taget ersätts nu i allt större omfattning av försök att angripa flera faktorer parallellt. I många fall är det just förekomsten av flera arbetsmiljöproblem som förekommer samtidigt som det är särskilt angeläget att komma till rätta med.

Stöd baserat på företagsstorlek m. m. Som närmare redovisats i kap. 7 föreligger det inga enkla samband mellan företagsstorlek och arbetsmiljöproblemens omfattning. Arbetsmiljöproblemen varierar kraftigt i omfattning såväl bland de stora företagen som bland de små. Det är ofta lättare att finna branschmässiga samband i fråga

om arbetsmiljöproblemens omfattning än att finna företagsspecifika samband.

Emellertid finns det enligt utredningens mening motiv för att särskilt inrikta ett eventuellt stöd till mindre och medelstora företag utifrån andra utgångspunkter.

Genom lag om avsättning till arbetsmiljöfond (SFS 1974: 325) har riksdagen beslutat om avsättning av 20 % av de vinster företagen taxeras för 1975 till fonder som speciellt skall användas för att förbättra arbetsmiljön. Därmed står särskilda resurser till förfogande för arbetsmiljöåtgärder i de större, vinstgivande företagen.

Utredningen har i det föregående i första hand resonerat utifrån de behov av främst fysiska arbetsmiljöinsatser som föreligger inom *industrin*. Motsvarande arbetsmiljöproblem finns emellertid rikt företrädade också inom t. ex. transportsektorn, lagerhanteringen, handeln och installationsbranschen. Även inom service- och tjänsteområdena finns mycket stora även fysiska arbetsmiljöproblem som rör ljus, luft, buller och belastningar. Det finns därför inte motiv att avgränsa ett stöd till att avse enbart industrin. Även företag inom andra näringssektorer bör kunna komma ifråga.

På *det kommunala området* återfinns en rad industriliknande verksamheter, främst reparationer och underhåll samt anläggnings- och byggnadsverksamhet, vilka finansieras över den kommunala budgeten och där behov av insatser kontinuerligt kan komma upp. På området för tjänsteproduktion kan på motsvarande sätt aktualiseras icke förutsedda arbetsmiljöproblem som kräver åtgärder under löpande budgetår. I ett par fall har t. ex. skyddsombud på det kommunala området stoppat pågående arbete under hänvisning till akuta arbetsmiljörisker. I andra fall har motsvarande problem aktualiserats utan att det lett till avbrott i pågående arbete. I normalfallen kan nödvändiga åtgärder komma till stånd inom ramen för tillgängliga medel eller genom att medel finns avsatta för oförutsedda utgifter av detta slag. Det är enligt utredningens mening viktigt att sådana medel sätts av. Det kan emellertid tänkas förekomma att en kommun befinner sig i en sådan finansiell situation att det är svårt att få fram medel för insatser av detta slag utan en ibland tidsödande prövning av Kungl. Maj:t (regeringen). Enligt utredningens mening måste även på kommunala arbetsplatser som befinner sig i en sådan situation ges möjligheter till insatser av akut slag på arbetsmiljöområdet.

På *det statliga området* bör självfallet de statliga bolagen inordnas i en generell stödform. Affärsverken har sådan rörelsefrihet i fråga om disposition av medel att särskilda former inte erfordras. Återstår övriga statliga myndigheter. För flertalet myndigheter är byggnadsstyrelsen ansvarig myndighet för löpande ombyggnader och förändringar i fast utrustning. På den militära sidan gäller motsvarande för fortifikations-

förvaltningen. Eventuella medel för akuta åtgärder bör därför kanaliseras över dessa myndigheter.

Utredningens huvudförslag. Det system som utredningen mot denna bakgrund vill föreslå utgår från följande huvudpunkter:

a) *Stödet bör vara ett lånesystem*

Varje bidragssystem riskerar leda till orättvisor mellan företag som satsat på arbetsmiljöförbättringar och företag som eftersatt sin arbetsmiljö. Att utforma ett särskilt bidragssystem för företag som anför bristande lönsamhet som motiv för att arbetsmiljöinsatser försummas vore principiellt felaktigt. Som starkt betonas av arbetsmiljöutredningen måste tillfredsställande arbetsmiljö vara inarbetad i varje investerings- och driftkalkyl. Bristande lönsamhet måste lösas i ett näringspolitiskt sammanhang och kan inte få leda till att just arbetsmiljön eftersätts. Däremot kan ett företag eller en förvaltning befinna sig i en likviditetskris som omöjliggör att även akuta och mycket angelägna arbetsmiljöåtgärder åtgärdas. Även i en tid av kreditstramning skulle en stödform fylla en viktig funktion. Det bör vidare erinras om att arbetsmiljöåtgärder av avsett slag normalt inte konstituerar något kreditvärde om företaget redan tidigare utnyttjat sina kreditmöjligheter. Det är dessa situationer som utredningen eftersträvar att lösa genom sitt förslag. Stödsystemet bör mot bakgrund av det sagda få formen av ett lånesystem.

b) *Stödet måste vara lättadministrerat, särskilt från de mindre och medelstora företagens synpunkt*

Lika viktig som själva möjligheten att få lån är att lånet kan utlösas snabbt. Därför måste ett minimum av byråkrati finnas och en mycket enkelt utformad prövning komma till stånd. Sakprövningen bör i princip ske ute på arbetsplatsen. Utbetalningssystemet bör ligga så nära företaget och dess normala kontaktnät som möjligt.

c) *Förslaget bör ses som en del av ett förebyggande arbetarskydd*

Ett uppbyggt lånesystem bör inte vara knutet till krav som aktualiseras med stöd av gällande lag och författningar. Lån bör sålunda inte utlösas endast i de fall en åtgärd aktualiseras utifrån gällande lag och författningar eller i samband med myndigheternas inspektionsverksamhet. Varje arbetsmiljöinsats syftar ytterst till att motverka uppkomsten av akuta problem och att förebygga olycksfall, skador m. m. Systemet bör därför vara så utformat att det blir en del i ett förebyggande arbetarskydd.

F. n. betalar arbetsgivaren en avgift till yrkesskadeförsäkringen om 0,25 %. Härtill kommer en arbetarskyddsavgift för forskning, utbildning m. m. om 0,1 %. Dessa avgifter täcker emellertid endast de direkta ut-

gifterna för yrkesskadeförsäkring, forskning och utbildning på arbetarskyddsområdet m. m. och ingalunda samhällets totala kostnader till följd av brister i arbetsmiljön. Stora kostnader för brister i arbetsmiljön betalas av stat och kommun via arbetsmarknadspolitiska och socialpolitiska insatser, sjukvårdskostnader m. m. Det har därför framstått som naturligt att utforma det särskilda stödsystemet som ett förebyggande arbetarskydd och att de resurser varmed lånesystemet etableras tas ut genom en höjning av arbetarskyddsavgiften.

Förslag till uppbyggnad av lånefond för arbetsmiljöinsatser. Utredningen föreslår att arbetarskyddsavgiften höjs från nuvarande 0,1 % till 0,3 % av avgiftsunderlaget för åren 1976—1978. Det innebär intäkter om ca 260 milj. kr. per år med nuvarande avgiftsunderlag och lönesumma. De medel som därigenom inflyter föres till en särskild delfond inom arbetarskyddsfonden. Lån ur fonden förmedlas av resp. läns företagareförening.

Ur fonden skall företag samt kommuner och landsting kunna uppta lån. För lån krävs att ändamålet är att förbättra arbetsmiljön samt att de anställda genom i första hand sina representanter i skyddskommitté, i andra hand huvudskyddsombud och i tredje hand skyddsombud eller regionalt skyddsombud tillstyrkt låneansökan. Särskild säkerhet för skuldförbindelser krävs inte. Lån skall endast kunna beviljas företag som saknar medel i arbetsmiljöfond samt kommuner och landsting. Lån skall endast lämnas för att helt eller delvis bekosta insatser som avser arbetsmiljön i existerande anläggningar. Däremot skall lån ej beviljas för att bekosta nyetablering eller viss del av en större investering som endast till en del avser arbetsmiljön. Lånen bör löpa med ränta motsvarande räntan för hantverks- och industrilån (f. n. 10 %) och återbetalas inom fem år. De två första åren efter låneutbetalningen skall vara amorteringsfria. Högsta lånebelopp för ett företag bör vara 75 000 kr., medan landsting och kommuner bör få rätt att låna högst 200 000 kr. När lån är tillfullo återbetalt kan nytt lån erhållas.

Lån bör få beviljas inom ramen för tillgängliga medel enligt de föreskrifter regeringen fastställer. Företagareföreningarnas prövning av ansökan skall endast gälla huruvida sökanden bedriver rörelse som avses i ansökan, huruvida arbetsmiljöfond saknas samt huruvida godkännande från personalens företrädare i skyddsfrågor föreligger.

Lån upptagna under perioden 1975-07-01—1976-12-31 föreslås bli befriade från ränta under denna period.

5 % av fondens medel bör reserveras för lån som beslutas av arbetarskyddsfonden enligt de riktlinjer regeringen tillkännager. Dessa lån skall avse arbetsmiljöinvesteringar av speciellt intresse. Exempel på sådana investeringar är uppförande av referensanläggningar, tillämpning av ny teknik eller nya tillämpningar av tidigare känd teknik. Lån enligt dessa

grunder skall endast kunna beviljas företag som bedriver forsknings- och utvecklingsarbete på arbetsmiljöområdet i samarbete med arbetarskyddsfonden. Lån må kombineras med bidrag från arbetarskyddsfondens forsknings- och utvecklingsanslag.

Arbetsmiljöåtgärder vid statliga myndigheter. Enligt utredningens mening är lån från en särskild lånefond inte en lämplig väg för att tillgodose arbetsmiljöbehov av det slag utredningen närmast berört vid statliga myndigheter. För statliga myndigheter utom affärsverken bör motsvarande möjligheter i stället tillgodoses genom att byggnadsstyrelsen respektive fortifikationsförvaltningen svarar för motsvarande insatser. Härför krävs inga särskilda bestämmelser eftersom respektive myndighet redan nu har bemyndigande att inom ramen för tillgängliga medel för reparation och underhåll vidta åtgärder upp till 500 000 kr. per projekt. I den mån akuta behov av motsvarande slag gör sig gällande i fråga om utrustning och inredning som finansieras över myndighetsanslag bör i stället överskridande kunna komma i fråga.

Ikraftträdande. Beslut vid 1975 års riksdag om en tillfällig höjning av arbetarskyddsavgiften på det sätt som utredningen föreslår innebär att medel för utlåning från fonden finns tillgängliga först under våren 1976. Utredningen finner det emellertid mycket angeläget att finna former som medger att utlåningen kan starta tidigare, för att insatser av det slag utredningen tänker sig skall kunna komma igång snarast. Detta är särskilt önskvärt med tanke på att varje diskussion om stöd till arbetsmiljöinsatser kan befaras medföra att det löpande arbetet med att förbättra arbetsmiljön i företag och förvaltningar bromsas upp i avvaktan på att stödet skall träda i kraft. Det är ytterst angeläget att sådana effekter blir så små som möjligt. Ett ytterligare motiv för att kunna starta lånesystemet redan under år 1975 är de möjligheter större företag har att utnyttja sina arbetsmiljöfonder för insatser under år 1975. De anställda inom andra företag bör härvid inte komma i ett sämre läge.

Utredningen har övervägt skilda former för att på detta sätt tidigare lägga möjligheterna till utlåning, och föreslår i första hand att ett belopp om 200 milj. kr. upplånas för att fr. o. m. 1975-07-01 utnyttjas för långivning.

Den närmast till hands liggande möjligheten synes vara att låna upp av utredningen angivet erforderligt belopp under viss tid för att återbetalas när fondmedlen senare flyter in. Utredningen har i *bilaga D* gjort en kalkyl över när återbetalning bör kunna ske med bevarande av en stor volym ny utlåning. Det upplånade beloppet skulle återbetalas under år 3 och 4 räknat från startåret, dvs. åren 1977 och 1978.

En möjlighet är att fonden genom riksdagens beslut beviljas en rörlig kredit om 200 milj. kr. i riksgäldskontoret att disponeras från den 1 juli

1975. Krediten skall vara helt återbetald senast den 31 december 1978.

En annan möjlighet är att beloppet lånas upp i riksbanken. Riksbanks-lagen synes emellertid lägga hinder i vägen för en direkt upplåning från fondens sida i riksbanken. Under sådana omständigheter skulle motsvarande belopp kunna lånas upp av exempelvis Sveriges Investeringsbank i riksbanken eller på den utländska marknaden för att därefter lånas ut till fonden.

En tredje möjlighet är att beloppet lånas mot revers i allmänna pensionsfonden. Enligt fondens reglemente får fondstyrelserna bevilja reverslån åt företag som har till syfte att befrämja folkhälsan, om pensionsmyndigheten medger detta. Det lånesystem utredningen föreslår synes ligga väl i linje med fondens syfte och sålunda kunna ha viss prioritet i jämförelse med andra önskemål om lån från fonden.

Räntebefrielse. Utredningen föreslår slutligen att lån som löper under tiden före den 31 december 1976 befrias från ränta under denna tid. Från den 1 januari 1977 skall sålunda alla redan lämnade lån liksom nytillkommande löpa med ränta, samma som för hantverks- och industrilån och lokaliseringslån.

Syftet med detta förslag är att åstadkomma en kraftig initialeffekt på arbetsmiljön i mindre och medelstora företag. Denna ränteeftergift måste vara en engångsåtgärd.

Företagareföreningarnas medverkan. Utredningen vill slutligen tillfoga några synpunkter rörande *företagareföreningarnas medverkan*.

Motivet för att engagera företagareföreningarna i långivningen är att dessa är en naturlig kontakt för de mindre och medelstora företagen. Föreningarna har en god kännedom om existerande företag i länet, ofta genom att föreningen medverkat vid direktlån eller genom att förmedla lån eller lånevägar. Företagareföreningarna bör genom denna sin erfarenhet och överblick kunna sortera bort ansökningar som uppenbart tillkommit i annat syfte än att vidta arbetsmiljöåtgärd till gagn för de anställda. I tveksamma fall bör yrkesinspektionen och/eller facklig organisation inom branschen ifråga konsulteras. Någon *skyldighet* att ge lån har företagareföreningen inte, vilket även framgår av det förhållandet att någon garanti inte kan ges för att tillgängliga medel förslår för att bevilja alla inkomna ansökningar.

Om vid något tillfälle företagareföreningen måste prioritera mellan inkomna ansökningar bör detta ske i samråd med yrkesinspektionen.

Utredningen har i det föregående berört att formerna för behandling av låneansökan bör vara enkla och snabba. I fråga om utbetalning av beviljade lån bör systemet härför anpassas till det för resp. företagareförening normala tillvägagångssättet. I princip bör medel utbetalas mot uppvisande av faktura eller motsvarande handling som styrker att arbetet utförts.

Ersättning för föreningarnas medverkan i utlåningen får bli föremål för förhandlingar.

Motivering till författningsförslagen. Utredningens förslag om garantier för att arbetstagarnas företrädare får den behövliga informationen och tillfredsställande möjligheter till samråd i samband med investeringar, till vilka staten lämnar finansieringsbidrag, föranleder tillägg i vissa författningar. Utredningen har inriktat sig på de låneformer eller andra stödformer som avses i *kungörelsen (1960: 372) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri* samt på lokaliseringsstödet enligt *kungörelsen (1970: 180) om statligt regionalpolitiskt stöd*. Vid dessa stödformer förordas att krav införs på att sökandeföretagets skyddskommitté eller — beträffande företag som inte har sådan kommitté — skyddsombud innan stödansökan inges har beretts tillfälle att ta del av ansökningsen. Företrädare för skyddskommittén eller skyddsombud skall genom påskrift på ansökan eller på annat jämförligt sätt bestyrka att detta krav har uppfyllits. Bestämmelser för genomförande av en sådan ordning föreslås bli intagna i de båda nyssnämnda kungörelserna.

Också utredningens förslag om möjligheter till lån för arbetsmiljöförbättrande åtgärder förutsätter vissa ändringar och tillägg i författningshänseende. Med hänsyn till önskemålet att knyta an till arbetarskyddsavgiften och arbetarskyddsfonden framstår det som naturligt att föreslå att *lagen (1971: 282) om arbetarskyddsavgift* kompletteras med erforderliga regler. I enlighet härmed förordas bestämmelser — intagna i en ny 5 § i lagen — om förhöjd arbetarskyddsavgift för åren 1976—1978. Vidare bör i lagen (samma paragraf) anges att de medel som inflyter genom tilläggsavgiften skall föras till arbetarskyddsfonden och att medlen skall få användas för lån från fonden till arbetsmiljöförbättrande åtgärder. De närmare bestämmelser som behövs för långivningen synes lämpligen böra meddelas av regeringen i instruktionen (1971: 803) för styrelsen för arbetarskyddsfonden samt i en särskild kungörelse. För att det avsedda lånesystemet skall kunna träda i funktion redan under andra halvåret 1975 fordras vissa föreskrifter av övergångskaraktär. Ett särskilt bemyndigande behövs för att lån från fonden skall kunna beviljas fr. o. m. den 1 juli 1975. Eftersom det förhöjda avgiftsuttaget tillför arbetarskyddsfonden medel för utlåning först under början av år 1976, blir det vidare nödvändigt att medge styrelsen för fonden att inom en viss ram uppta lån för att fullgöra under andra halvåret 1975 beslutade låneutbetalningar från fonden. Dessa medgivanden föreslås intagna som övergångsbestämmelser till författningen om ändring i lagen om arbetarskyddsavgift. Föreskrift om ramen för fondstyrelsens upplåning bör meddelas av regeringen. Därvid torde maximum böra bestämmas till sammanlagt högst 200 milj. kr.

Genom det föreslagna lånesystemet kommer uppgifterna för styrelsen för arbetarskyddsfonden att vidgas till ett nytt område. F. n. är styrelsen enbart bidragsbeviljande organ med avseende på forskning och utveckling samt utbildning och information på arbetsmiljöområdet. De nya uppgifter som sammanhänger med den avsedda långivningen från arbetarskyddsfonden måste självfallet återspeglas i *instruktionen för fondstyrelsen*. Ett tillägg föreslås i instruktionens 3 §, som översiktligt anger fondstyrelsens uppgifter. Tillägget bör ange att styrelsen jämväl har till uppgift att inom ramen för de särskilda medel som tillförs fonden genom den förhöjda arbetarskyddsavgiften besluta om lån från fonden för arbetsmiljöförbättrande åtgärder. I en ny paragraf i instruktionen, betecknad 3 a §, föreslås bestämmelser om bl. a. de nya fondmedlens fördelning på de båda typer av lån som förespråkats i det föregående, nämligen lån som förmedlas av företagareföreningarna och lån som förutsätter särskild prövning av fondstyrelsen i varje enskilt fall. De närmare bestämmelserna för lån via företagareföreningarna torde få meddelas av regeringen i en särskild kungörelse. En hänvisning till bestämmelserna i denna kungörelse bör tas upp i instruktionen för fondstyrelsen. Förutsättningarna för den långivning som skall kunna ske efter fondstyrelsens särskilda prövning bör anges direkt i instruktionen. För lån av detta slag bör krävas att det finns grundad anledning att anta att långivningen främjar utveckling och tillämpning av ny metod eller ny tillämpning av befintlig metodik i arbetet på att förbättra arbetsmiljön i den verksamhet som låneansökan avser. Villkoren i övrigt i samband med långivningen bör kunna bestämmas av fondstyrelsen. I instruktionen för fondstyrelsen bör utöver vad som nämnts göras vissa smärre jämkningar och tillägg (jfr 4, 14 och 15 §§ författningsförlaget). Instruktionsändringarna bör ske med verkan fr. o. m. den 1 juli 1975.

Lån via företagareföreningarna fordrar särskild reglering med hänsyn till föreningarnas egenskap av privaträttsliga juridiska personer under viss offentlig tillsyn. Förslag läggs fram om en separat *kungörelse med vissa bestämmelser om förmedling av lån ur arbetarskyddsfonden*. I kungörelsen bör anges i vilken ordning och under vilka villkor lån ur fonden kan förmedlas av företagareförening. Låneansökan bör inges till och prövas av den företagareförening, inom vars verksamhetsområde lånesökanden driver eller avser att driva sin verksamhet. Inom den medelsram, som styrelsen för arbetarskyddsfonden anger för företagareförening, skall föreningen kunna bevilja en och samma sökande lån ur arbetarskyddsfonden med sammanlagt högst 75 000 kr. Är sökanden kommun eller landstingskommun skall det högsta lånebeloppet i stället vara 200 000 kr. För att säkerställa arbetstagarinflytandet i samband med de arbetsmiljöåtgärder som finansieras genom lån ur arbetarskyddsfonden bör som villkor för lån fordras att låneansökan har

tillstyrkts av flertalet av arbetstagarsidans ledamöter i sökandeföretagets skyddskommitté. Finns inte skyddskommitté skall i stället krävas tillstyrkan av skyddsombudet eller, där flera sådana ombud utsetts, huvudskyddsombudet vid företaget. En inskränkning i lånerätten bör gälla så till vida, att lån inte skall få beviljas sökande som har medel innestående på arbetsmiljökonto hos riksbanken enligt lagen (1974:325) om avsättning till arbetsmiljöfond. Understiger behållningen på arbetsmiljökontot 75 000 kr. bör dock lån ur arbetarskyddsfonden, under de förutsättningar som i övrigt skall gälla, kunna beviljas med högst ett belopp som svarar mot skillnaden mellan 75 000 kr. och behållningen på arbetsmiljökontot. Bestämmelser i nu nämnda hänseenden har tagits upp i kungörelseförslaget. Där har vidare förts in vissa bestämmelser om utbetalning och återbetalning av beviljade lån samt om räntesatsen för lånen. Kungörelsen bör träda i kraft den 1 juli 1975.

Rätten för kommun att uppta lån begränsas generellt genom bestämmelser i 58 och 59 §§ kommunallagen (1953: 753) och 62 och 63 §§ kommunallagen för Stockholm. Dessa lagar ger dock regeringen möjligheter att föreskriva om undantag från begränsningarna. I *kungörelsen (1962: 581) med vissa bestämmelser angående kommuns upptagande av lån m. m.* har regeringen lämnat medgivande åt kommunerna att utan särskilt tillstånd uppta lån och åta sig borgensansvar för vissa angivna ändamål. Kungörelsen bör kompletteras så att kommun kan utnyttja möjligheterna till lån ur arbetarskyddsfonden utan att detta inkräktar på kommunens ram för fri lånerätt eller kommunen i varje särskilt fall behöver begära tillstånd hos regeringen. Förslag till sådan komplettering läggs fram av utredningen. Någon motsvarande åtgärd med avseende på den landstingskommunala lånerätten behöver inte vidtas med hänsyn till landstingslagens bestämmelser om rätt att uppta lån för en tid av högst fem år.

Särskilt yttrande av ledamoten Elver Jonsson

Bakom förslaget till uppbyggnad av en lånefond — med bl. a. en konstruktion som ger en smidig och snabb administration, stimulans genom räntebefrielse och amorteringsfrihet under viss tid — står utredningen enig.

De totala kostnaderna i form av sociala avgifter och allmänna arbetsgivaravgifter för företagen har dock en sådan omfattning att det kan omöjliggöra en höjning av arbetarskyddsavgiften. De kostnadmässiga effekterna för företagen måste emellertid bedömas i ett större sammanhang. Om den föreslagna avgiften behöver motverkas genom reducering av företagens avgifter, t. ex. minskning av den allmänna arbetsgivaravgiften i motsvarande omfattning, får bedömas i vanlig ordning i samband med riksdagens behandling av dessa frågor.